

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

TÂHİR B. ÂŞÛR'UN TALAKLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE
MÂLİKÎ MEZHEBİ İLE MUKAYESESİ

Enise DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Konya-2013

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

TÂHİR B. ÂŞÛR'UN TALAKLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE
MÂLİKÎ MEZHEBİ İLE MUKAYESESİ

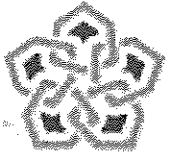
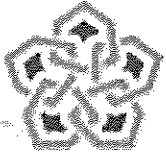
Enise DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Saffet KÖSE

Konya–2013

Enise DEMİREL	Tâhir b. Âşûr'un Talakla İlgili Görüşleri ve Mâlikî Mezhebiyle Mukayesesi	Yüksek Lisans Tezi	2013
---------------	--	-----------------------	------

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı ENİŞE DEMİREL

Numarası 088106041022

Ana Bilim / Bilim Dalı TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Prof. Dr. SAFRET KÖSE

Tezin Adı TÂHİR B. ÂZÛR'UN TALAKLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE MÂLİKİ MEZHEBİ İLE MUKAYESESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma ..14../..05../2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tahir b. Âzûr'un Talakla ilgili görüşleri ve mâlikî mezhebi ile mukayesesi.....

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

Prof. Dr. SAFRET KÖSE

Danışman

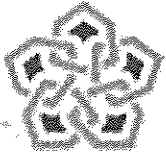
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Üye

Prof. Dr. Muhittin UYSAL

Üye

İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı ENİSE DEMİREL

Numarası 088106041022

Ana Bilim / Bilim Dalı TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı TAHİR B. ÂŞÜR'UN TALAKLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE
MÂLİKÎ MEZHEBİ İLE MUKAYESESİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR.....	6
GİRİŞ.....	7
I. Araştırmanın Kapsam ve Amacı	7
II. Araştırmanın Metodu.....	8
III. Araştırmanın Kaynakları	9
BİRİNCİ BÖLÜM	12
M. TÂHİR B. ÂŞÛR: HAYATI, ESERLERİ, GÖRÜŞLERİ.....	12
I. Hayatı	12
II. Eserleri.....	14
III. Görüşleri.....	17
İKİNCİ BÖLÜM EVLİLİĞİN TALAK YOLUYLA SONA ERMESİ	22
I. Talakın Tanımı	22
II. Talak Ehliyeti ve Salahiyeti.....	23
A. Talak Ehliyeti	25
B. Talak Salahiyeti	27
C. Özel Durumlar	30
III. Talak İçin Kullanılan Sözcükler.....	34
IV. Talak Çeşitleri	38
A. Sünnete Uygun Olup Olmamasına Göre	38
B. Dönüştürülüp Olmamasına Göre	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EVLİLİĞİN KARŞILIKLI RIZA, FESİH VE TEFRİK İLE SONA ERMESİ	48
I. Evliliğin Karşılıklı Rıza ile Sona Ermesi (Muhâla'a/Hul'ü).....	48
II. Evliliğin Fesih İle Sona Ermesi.....	50
A. Akittaki Bozukluk Sebebiyle Fesih	51
B. İrtidat Sebebiyle Fesih.....	54

III. Evliliğin Tefrik ile Sona Ermesi.....	55
A. Evliliğin Yargı Yoluyla Sonlanması/ Tefrik ve Tanımı	55
B. Hanımına Zina İsnadı Sebebiyle Yeminleşme ve Lânetleşme (Mülâ'ane)	56
C. Eşine Yaklaşmama Yemini (Îlâ)	60
D. Kocanın Kaybolması	62
SONUÇ.....	65
BİBLİYOGRAFYA.....	69
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET
Muhammed Tâhir b. Âşûr'un Talakla İlgili Görüşleri ve Mâlikî
Mezhebiyle Mukayesesi

Bu çalışma, Mâlikî fakihlerinden olan Muhammed Tâhir b. Âşûr'un (ö. 1973) talakla ilgili görüşleri ve Mâlikî mezhebiyle mukayesesinden oluşmaktadır. Son dönem âlimlerinden olan İbn Âşûr Tunuslu ilim ve fikir adamı, fakih, müfessir, muhaddis, tarihçi, filozof, mantıkçı olup Arap dili ve edebiyatında da etkin bir âlimdir. Çalışmada, talak konusunun ilk olarak kavramsal çerçevesi ve çeşitleri ele alınmış olup ilerleyen bölümlerde evliliğin karşılıklı rıza ile sona ermesi, fesih ve tefrik konuları yer almaktadır. Konular öncelikle Mâlikî mezhebindeki farklı görüşlerin ve mezhep içindeki tercih edilen görüşlerin ele alınması ve tercih edilen görüşlerle İbn Âşûr'un görüşlerinin karşılaştırılması şeklinde işlenmektedir. Mâlikî mezhebinin görüşleriyle İbn Âşûr'un fikirlerinin mukayese edildiği bu çalışmanın sonuçları şu şekilde olmuştur: İbn Âşûr genel olarak mezhebine bağlı ancak mezhep taassubundan uzak objektif bir bilim adamıdır. Bununla birlikte çalışmayı oluşturan konuların altısında İbn Âşûr mezhebiyle aynı görüşte iken üç konuda mezhebinin görüşlerinden ayrılmaktadır. Diğer hususlarda ise mutabık olduğuna veya farklı düşündüğüne dair açık bir veri bulunmamaktadır.

ABSTRACT

Muhammed Tâhir b. Âşûr's perception of divorcement and its comparison with the Maliki school jurisprudence

This study consists of a Maliki canonist Muhammed Tâhir b. Âşûr's (d. 1973) perceptions related to divorcement and their comparison with the Maliki school jurisprudence. Ibn Âşûr, a last-era scholar, is an intellectual, canonist, commentator, traditionist, philosopher, logician, and expert in the field of Arabic language and literature. The study first investigates the conceptual framework of the topic and varying types of divorcement. In the next sections, the subjects of mutual consent divorcement, abrogation and dissociation are examined. In discussing the topic, first Maliki School's varying perceptions of divorcement and the ones that are preferred introduced, then these preferred perspectives and Ibn Âşûr's thoughts are compared. The findings of this study, where Maliki School perspective and Ibn Âşûr's views are compared, reveal the following results: Ibn Âşûr is usually loyal to the teachings of Maliki School but distant from the school fanaticism as an objective scholar. In addition, while he has shared agreement with Maliki School on the six issues discussed in this study, he has some disagreement with his school on the three issues. However, there is no significant evidence for his agreement or disagreement with the rest of the issues on divorcement.

ÖNSÖZ

Akıllarımızı vahiy ışığıyla aydınlatıp kalplerimizi iman nuruyla dolduran ve bize ahkâmını öğretip problemlerimizi çözümsüz bırakmayan Allah'a hamdolsun. Her konuda olduğu gibi meselelerin hallinde de yegâne örnek ve önder Peygamberimiz Hz. Muhammed'e ve onun tertemiz aile ve ashabına salât ve selam olsun.

İslam dini, hiçbir Müslümanı yürütülemez hale gelmiş bir evliliği devama zorlamamıştır. Hukuk, her insana sözleşme hakkı tanıdığı gibi gerektiğinde o sözleşmeyi sonlandırma hakkı da vermektedir. İslam, ferdin hayatını önemli ölçüde ilgilendiren talak konusunda da var olan evlilik akdinin gerektiğinde sonlandırılmasını meşru kılmıştır.

Talakla ilgili görüşlerini incelediğimiz 20. yy âlimlerinden Muhammed Tâhir b. Âşûr et-Tûnusî, yaşadığı yüzyıla damgasını vurmuş çok yönlü bir ilim ve fikir adamı, müfessir, fakih ve Arap dili ve edebiyatı bilginidir. Mâlikî mezhebine müntesip olan İbn Âşûr'un fikhî konularda mezhebin görüşlerine ne ölçüde bağlı kaldığı çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla araştırmamızı talak konusuyla sınırlandırarak İbn Âşûr ile Mâlikî mezhebinin görüşlerini mukayese etmeye çalıştık.

Daha net bir ifadeyle konumuz M. Tâhir b. Âşûr'un, evliliğin sona ermesi ile ilgili görüşleri ve bu görüşlerin Mâlikî mezhebi ile mukayesesini ihtiva etmektedir. Araştırmamız üç bölümden oluşmakta olup ilk bölümde M. Tâhir b. Âşûr'un hayatı, eserleri ve görüşleri; ikinci bölümde evliliğin talak yoluyla sona ermesi; üçüncü bölümde de evliliğin karşılıklı rıza, fesih ve tefrik ile sona ermesi konuları alt başlıklarıyla beraber incelenmiştir.

Bu çalışmamızı hazırlarken katkılarını ve yönlendirmelerini bizden esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Saffet Köse ve Prof. Dr. Ahmet Yaman'a, yine çalışmamıza yön veren değerlendirmelerinden dolayı katkıda bulunan hocalarıma ve çalışma süresince desteğini esirgemeyen fedakâr eşim Hasan Demirel'e teşekkür ederim.

Nisan 2013, Konya

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
m.	: Milâdî
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
s.a.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
nşr.	: Tahkik Eden
thr.	: Tahric Eden
trc.	: Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri
yay.	: Yayıncılık
yy.	: Yer Yok
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

I. Araştırmanın Kapsam ve Amacı

Akademik bir çalışmada ele alınan konunun neyi hedeflediği kadar, o hedef çerçevesinde çalışmanın kapsamının hangi sınırları ihtiva ettiği de önemlidir. Günümüz dünyasında sanal iletişimin ve bilgi paylaşımının ilme ulaşmada sağladığı büyük kolaylık ve yapılan çalışmaların ortaklaşa oluşturduğu yoğun bilgi birikimi, herhangi bir çalışmanın neyi ne kadar ifade ettiği ile ilgili önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmanın olabildiğince sınırlandırılıp, hedef yönünde derli toplu daha kesin bir sonuca ulaştırılabilmesi için ilk etapta bir çerçeve çizilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda sözünü ettiğimiz ilkeye bağlı kalmaya çalışarak talak konusunun bir mezhep çerçevesinde modern dönemin izlerini yansıtacağını düşündüğümüz M. Tâhir b. Âşûr'un fikirleri ile mezhebinin görüşlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamız talak konusunun ana hatlarından ve -mezhep içi tartışmalara girmeden- Mâlikî mezhebinin tercih edilen görüşlerinden yola çıkılarak İbn Âşûr'un aynı başlıklardaki görüşlerinin mukayese edilmesini ihtivâ etmektedir.

M. Tâhir b. Âşûr, modern dönemin getirdiği çalkantıların yanı sıra yaşadığı coğrafyanın siyasi ve toplumsal bunalımlarını göğüslemiş, çalışmaları ve hizmetleri itibarıyla aslından kopmayan ancak öze bağlı yenilikçi yanıyla da çağa yön veren şahsiyetiyle İslam dünyasında adından çok söz ettiren bir âlim ve mütefekkir olmuştur. Aynı şekilde eserleri ve çalışmaları da ilim dünyasına kazandırılmış olup, Türkiye'de de tercüme edilmiş eserleri ve bunların dışında eserlere konu edilmiş görüş ve düşünceleri bulunmaktadır. Ancak temeyyüz etmiş fakih kimliğiyle ilgili olarak İbn Âşûr'un İslam hukukunun furû konularına dair görüşlerinin incelendiği veya derlendiği bir çalışmaya rastlayamadık. Biz bu bağlamda, -bu eksikliği giderme iddiasında olamasa da- İbn Âşûr'un talakla ilgili görüşlerinin ittiba ettiği Mâlikî mezhebiyle de mukayese edilerek çalışılmasının küçük bir adım olacağı kanaatini taşıyoruz.

II. Araştırmanın Metodu

Çağa yön veren bilgi teknolojileri her dönem farklılıklar arz etmekte, yapılan çalışmaların delil ve dayanakları küresel bir niteliğe bürünmektedir. Günümüz dünyasında bilgiye ulaşmanın ve paylaşmanın metodu oldukça kolaylaşmış ve hızlanmış durumdadır. Kütüphaneler ve yayın kuruluşları artık modern çağa uygun olarak kitap kültürüne alternatif sanal bilgi depoları sunabilmektedir.

Araştırmamızda takip ettiğimiz yöntemin belirlenmesinde sözünü ettiğimiz bilgi kaynakları en temel materyallerimizi oluşturmaktadır. Buradan hareketle konu tespitini takiben ilk attığımız adım internet ve basılmış ilmi yayınlar üzerinden ilgili çalışmaların isimlerine ulaşmak olmuştur. Kıymetli hocalarımızın tavsiye niteliğindeki kaynak yönlendirmeleri ve tecrübe paylaşımları da araştırmamıza yön vermiştir.

Araştırmanın hangi bölümlerden oluşması gerektiği ve ana hatlarıyla alt konuların hangi başlıkları ihtiva edeceği ile ilgili olarak talak konusunda yapılmış son dönemdeki Türkçe çalışmalardan -mezhep ayırımına gidilmeden- istifade edilmiştir. Özünde bir mukayese çalışması olan bu araştırma, bölüm başlıklarında ve diğer alt başlıklarda karşılaştırma kavramlarına yer vermemektedir. Zira talak konusunu merkeze alarak ana hatlarıyla yaptığımız tüm konu başlıkları altında öncelikle Mâlikî mezhebinin genel kabul gören görüşleri ve İbn Âşûr'un görüşleri sırasıyla işlenmiş ve İbn Âşûr'un görüşlerinin Mâlikî mezhebinin görüşlerinden farklı olan yönlerinin değerlendirilmesi yine her konu başlığında ayrı ayrı ele alınmış bulunmaktadır. İbn Âşûr'un mezheple mutabık olduğu konularda ise herhangi bir değerlendirmeye gidilmemiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde M. Tâhir b. Âşûr'un hayatı, ulaşabildiğimiz verilerin yardımıyla bir kısmını açıklayıp diğer bazılarının ismini vermekle iktifa ettiğimiz eserleri ve görüşleri ele alınmıştır.

İkinci bölüm evliliğin talak yoluyla sona ermesi ana başlığıyla ele alınmıştır. Bu başlığın altında hukukî bir terim olan "talak" kavramı bir alt başlık olarak, lügat ve ıstilahî manası, Mâlikî fakihlerinden –az da olsa- nakledilen tanımlar eşliğinde incelenmiştir. İkinci alt başlık olarak talak ehliyeti ve talak salahiyeti, tekrar ara başlıklara ayrılarak verilmiştir. Üçüncü alt başlıkta, talak için kullanılan sözler zikredilerek, ikinci bölümün son ve dördüncü alt başlığı olan talak çeşitleri konusu, dönüşlü olup olmamasına göre iki ara başlık halinde incelenmiştir.

Üçüncü bölüm de evliliğin karşılıklı rıza, fesih ve tefrik ile sona ermesi ile ilgili mevzular incelenmiştir. Bu kısımda üç alt bölüm vardır. Bunlar, evliliğin karşılıklı rıza, fesih ki akitteki bozukluk ve irtidat sebebiyle olmak üzere ara başlıkları bulunmaktadır, tefrik ile sona ermesi ki bu da yargı yoluyla, mülâane, ilâ ve kocanın kaybolması ara başlıklarından oluşmaktadır.

Netice itibariyle çalışmamız, Mâlikî mezhebinin talakla ilgili görüşlerinin ana hatlarıyla ele alınması ve İbn Âşûr'un konuyla ilgili görüşlerinin mezhebiyle mukayesesinden ibarettir. Buradan bir modern dönem âlimi olarak İbn Âşûr'un talak konusunda Mâlikî mezhebinden ayrıldığı noktalar var mıdır? Varsa bu noktalar nelerdir, gibi sorulara cevap aranmıştır.

III. Araştırmanın Kaynakları

İbn Âşûr'un eserleri Türkiye'de yeni yeni tanınmaya başlamıştır. Bunun yanında Arapça olarak da basılmayan birçok eseri bulunmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki İbn Âşûr'un birçok eserinin basılmamış olması onun fikirlerine ulaşma hususunda ciddi bir engel teşkil etmiştir. İbn Âşûr çok yönlü bir âlim olduğu için eserleri de bunu yansıtmaktadır. Konumuzun içeriğine yönelik ulaşabildiğimiz az sayıda matbû eseri de doğrudan bir furu' hukuk kitabı niteliğini taşımamaktadır. İbn Âşûr'un talakla ilgili görüşlerine ulaşmak için kullanmış olduğumuz en temel eserler *et-Tahrîr ve't-tenvîr* adlı büyük tefsiri, *Fetâvâ, Keşfu'l-muğattâ fi'meânî ve'l-elfâzi'l-vâkıa fi'l-Muvatta'*, *en-Nazaru'l-fasîh ve Tahkîkât ve enzâr fi'l-Kur'ân ve's-sünne* adlı kitapları olmuştur. Nitekim çok yönlü ilim sahibi oluşunu bu eserlerinde de müşahede etmek zor olmamaktadır.

Mâlikî mezhebinin talakla ilgili görüşlerinin derlenmesine gelince, klasik dönemden günümüze kadar çok sayıda âlimin furu' u fıkha dair Arapça eserleri mevcuttur. Ulaşabildiğimiz eserleri genel olarak zikrederek, çalışmamıza katkısı olanları belirtmek için kısa bir malumat vermekte fayda mülâhaza etmekteyiz.

Mâlikî mezhebi denince ilk olarak İmâm Mâlik'in Sahnûn b. Abdisselam tarafından derlenmiş olan görüşlerinin yer aldığı *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*'sı çalışmamızın en temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Prensip itibariyle her ne

kadar klasik dönem eserleri tercih edilmek istense de çalışmamızda hicrî 9-10. asra kadar gelen âlimlerin görüşlerinden de istifade etmiş bulunmaktayız. En çok yararlandığımız Mâlikî literatüründen bahsedecek olursak şu şekilde bir sıralama uygun olacaktır.

- Ebu'l-Kâsım Ubeydullâh b. el-Huseyn b. Cellâb el-İbn Cellâb'nin (ö. 378/988) *et-Tefrî*,
- el-Kâdî Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Ali b. Nasri'l-Bağdâdî'nin (ö. 422) *el-işrâf alâ nüketi mesâili'l-hulâf*,
- Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî el-Kurtubî (ö. 463) *el-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*,
- Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî'nin (ö. 474/1081) *Tahkîku'l-mezheb*,
- İbn Rüşd Ebu'l-Velîd el-Kurtubî'nin (ö. 520/1126) *el-Beyân ve't-tahsîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-talîl fî mesâili'l-Müstahrace*,
- Celâlüddîn Abdullâh b. Necm b. Şâs'ın (ö. 616/1219) *Ikdu'l-cevâhiri's-semîne fî mezhebi âlimi'l-Medîne*,
- Halil İbn İshâk el-Cündî el-Mâlikî'nin (ö. 776/1374) *et-Tavdîh fî şerhi'l-muhtasari'l-fer'ıyyi li-İbn Hâcib*,
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Mağribî'nin (ö. 954) *Mevâhibu'l-celîl li-şerhi muhtasar-i Halîl*,
- Ebu'l-Hasen Ali b. Abdisselâm et-Tusulî'nin (ö. 1258) *el-Behce fî şerhi'tuhfe*,
- Ebu'l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. Es-sıddîk el-Gumârî el-Hasenî'nin (ö. 1380) *el-Hidâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Bidâye*,
- Ebû Abdillah Muhammed el-Haraşî'nin (ö. 1101/1690) *Şerhu'l-Haraşî ale'l-muhtasari'l-celîl li'l-imâm Ebi'd-diyâi Halîl* adlı eserleri.

İbn Âşûr'un hayatı ve eserleri ile ilgili olarak da başta *DİA*'daki "İbn Âşûr" maddesi olmak üzere çeşitli makale ve kitaplardan yararlanmış bulunmaktayız. Yine doğrudan Mâlikî kaynağı olmasalar da, dört mezhebe göre fikhî konuları ele aldıkları için İbn Rüşd el-Kurtubî'nin (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-müctehid*'i, Vehbe Zuhaylî'nin

el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh 'ü, Ömer Nasuhî Bilmen'nin *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu* istifade ettiğimiz eserler arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

M. TÂHİR B. ÂŞÛR: HAYATI, ESERLERİ, GÖRÜŞLERİ

I. Hayatı

Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, Tunuslu ilim ve fikir adamı, fakih, müfessir, muhaddis, tarihçi, filozof, mantıkçı olup Arap dili ve edebiyatında da etkin bir âlimdir. Bunlardan başka tıp ilmine vakıf olduğu da bilinmektedir.¹ Dedeleri Endülüs asıllı olup birlikte ailesi önce Fas'ın Sela şehrine hicret etmiş oradan da Tunus'a gelip yerleşmiştir. İbn Âşûr, Tunus'ta 1879 yılında dünyaya gelmiş ve dedeleri gibi "İbn Âşûr" lakabıyla anılmıştır.²

İlk terbiye ve öğrenimini babası Muhammed b. Muhammed et-Tâhir ve dedesi (anne tarafından) Muhammed el-Azîz Bû Attûr'dan görmüştür.³ Küçük yaşlarda hafızlığını tamamlayarak biraz Fransızca eğitimi almış ve 1892'de bir orta ve yüksek öğrenim kurumu olan Zeytûne'de önde gelen hocalardan ders almaya başlamıştır.⁴ Zeki ve üstün yetenekli bir çocuk olarak dikkatleri üzerine çeken İbn Âşûr, sonraları bir üniversite olan Zeytûne'de özel bir eğitime tabi tutulmuştur. Bu cihetle ilk olarak Şeyh Sâlih eş-Şerîf'in derslerini takip etmiş, sonrasında da Şeyh Salim Bû Hacîb'den Kastallânî'nin Buharî şerhi *İrşâdü's-sârî*'yi okumuştur. Bu özel yetişmenin devamındaki aşamalarda da, İbn Şeyh olarak tanınan Ömer b. Ahmed'den Beyzâvî'nin *Envârü't-Tenzil*'ini, Muhammed b. Neccar'dan kelamla ilgili olarak *el-Mevâkıf*'i okumuştur.⁵ 1896'da "Şehâdetü'-Tatvî" almış ve ikinci derecedeki ders tartışmalarına "Bey'û'l-Hıyâr" konusuyla katılarak 1903 yılına kadar öğrenim dönemini tamamlamıştır.⁶

¹ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Makâsîdü's-şerîati'l-İslâmiyye*, nşr. Muhammed et-Tâhir el-Meysâvî, tahkik yapanın girişi, s. 16-17; Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 332-333.

² İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Fetâvâ's-Şeyhi'l-İmâm Muhammed Tâhir b. Âşûr*, nşr. Muhammed b. İbrâhim Bûzğaybe, tahkik yapanın girişi, s. 11.

³ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333.

⁴ Mahfûz, Muhammed, *Terâcimü'l-Müellifîne't-Tûnisîyyîn*, s. 304.

⁵ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333.

⁶ Mahfûz, a.g.e., s. 304.

Zeytûne'de İbrahim el-Merginî, Muhammed b. Yûsuf, Muhammed en-Nahlî, Mahmûd İbnü'l-Hôca gibi birçok âlimin tedarisatından geçmiştir. 1903 yılında Zeytûne'den mezun olmuş, aynı üniversiteye ikinci derece öğretim elemanı olarak tayin edilmiştir. Alışverişte muhayyerlik konusuyla ilgili çalışmasını da tamamlayarak 1905 yılında birinci derecede öğretim elemanı olmuştur.⁷ 1900 yılında başladığı Sâdıkiyye Medresesi hocalığını 1932 yılına kadar fasılalı olarak sürdürmüştür, 1908'de "Eğitim- Öğretim Programlarını Düzeltme Komisyonu'na üye olmuştur. Bu üyelik esnasında önemli ıslah projeleri ile birlikte eğitim-öğretimin durumuyla ilgili raporlar hazırlamıştır.⁸

1911 yılında Yüksek Vakıflar Meclisi ve Toprak Karma Komisyonu üyeliklerine de getirilen İbn Âşûr, ilmî çalışmaları ve üniversitedeki görevleri yanında 1913'ten itibaren 10 yıl Mâlikî kadılığı da yapmıştır. 1924'ten sonra Şer'î Meclis'te sırasıyla Mâlikî müftüsü, baş müftü vekili ve nihayet baş müftü görevlerine getirilmiştir. Osmanlıların şeyhülislamlık makamına Hanefî baş müftü tayin etme geleneğine 1932'de son verilmesinin ardından M. Tâhir b. Âşûr ilk Mâlikî Şeyhülislamı olmuştur.⁹

Şeyhülislamlık göreviyle beraber aynı yıl Zeytûne Üniversitesinde rektörlük yapmaya başlayan İbn Âşûr, eğitim öğretimde yenilik ve reform adına başlattığı çalışmalarında bunlara karşı olan kesimlerin büyük tepkisini toplamış, olaylar üzerine iki kez görevden alınmasına rağmen her defasında yeniden rektörlük görevine getirilmiştir. 1945'te ikinci, 1956'da üçüncü defa rektörlüğe getirilerek bu görevine 1960 yılına kadar devam etmiştir.¹⁰

İbn Âşûr, oğlu Muhammed Fâzıl ve Cezayirli Abdülhamid b. Bâdîs başta olmak üzere çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Gerek üniversite bünyesinde gerekse dışarıda eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan İbn Âşûr, 1950 yılında Kahire Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye, 1955'te Şam Mecmau'l-ilmiiyyü'l-Arabî'ye üye

⁷ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333.

⁸ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333; Mahfûz, a.g.e., s. 305.

⁹ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 12-13; Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333.

¹⁰ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 333.

seçilmiş ve Kuveyt Vezâretü’ş-Şuûni’l-İslâmiyye tarafından hazırlanan el-Mevsû‘atü’l-fikhiyye’nin telif çalışmalarına katılmıştır.¹¹

Hayatı boyunca ilmî çalışmalarla meşgul olan İbn Âşûr, hac farizasını yerine getirdikten sonra Avrupa’ya ve çeşitli İslam şehirlerine giderek konferanslara katılmıştır. 1968’de en yüksek seviyede kültür liyakat nişanı almış, 1972-73 senelerinde de Tunus cumhurbaşkanlığı tarafından ödüllendirilmiştir. Hayatını ilmî çalışmalar ve fikrî mücadelelerle geçiren İbn Âşûr, 12 Ağustos 1973’te vefat etmiş ve Zellâc mezarlığına defnedilmiştir.¹²

II. Eserleri

İbn Âşûr başta fıkıh olmak üzere fıkıh usulü, tefsir, hadis, Arap dili ve edebiyatı gibi ilimlerle ilgilenmiş çok yönlü bir âlimdir. Söz konusu ilimlerle ilgili kırka yakın haşiye, risale ve te’lif türünden eseri mevcuttur. Bunlardan yayımlanmış eserlerinin başlıcaları şunlardır.

1. *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*

Eser, Tunus’ta 1920-60 yılları arasında kaleme alınmıştır. Tefsir tam olarak otuz dokuz yıl altı ayda tamamlanmıştır.¹³ 130 sayfalık mukaddimesinde çeşitli tefsir konularına yer verilmiştir. Eser İslamî ilimlerden pozitif ilimlere kadar bütün bilimlerden yararlanılarak hazırlanmış olup eski tefsirlerin tekrarı sayılamayacak ölçüde orijinal bir yapıya sahiptir.¹⁴ Ayetler mushaftaki sıraya göre tefsir edilmiş, belâgat nüktelerine işarette bulunulmuştur. İbn Âşûr’un konumuzla ilgili görüşlerine ulaşabilme açısından sıklıkla başvurduğumuz bu eseri, önceki âlimlerin temas etmediği bazı hususlara da yer vermekle hem klasik hem de çağdaş tefsir anlayışını birlikte yansıtmıştır.¹⁵

¹¹ Coşkun, Ahmet, “İbn Âşûr, Muhammed Tâhir”, *DİA*, XIX, 333.

¹² İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 13; Coşkun, Ahmet, “İbn Âşûr, Muhammed Tâhir”, *DİA*, XIX, 333.

¹³ Ğazâlî, Şuayb b. Ahmed, *Mebâhisü’t-teşbih ve’t-temsîl fi Tefsîri’t-Tahrîri ve’t-tenvîr li-İbn Âşûr*, s. 33.

¹⁴ Ğazâlî, a.g.e., s. 68.

¹⁵ Coşkun, Ahmet, “İbn Âşûr, Muhammed Tâhir”, *DİA*, XIX, 334.

2. *Keşfü'l-muğattâ fi'l-me'ânî ve'l-elfâzı'l-vâkı'ati fi'l-Muvvatta'*

İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserinin şerhidir. Eserin ismi *Keşfü'l-muğattâ mine'l-me'ânî ve'l-elfâzı'l-vâkı'a fi'l-Muvvatta'* şeklinde de geçmektedir.¹⁶

3. *en-Nazarü'l-fesîh 'inde madâ'iki'l-enzâri fi'l-Câmi'i's-sahîh*

İbn Âşûr bu eserinde Sahîh-i Buharî'de geçen ve izaha muhtaç gördüğü bazı konu ve kavramları açıklamaktadır.

4. *Usulü'n-nizâmi'l-ictimâ'î fi'l-İslâm*

İbn Âşûr, bu kitabını *Makâsîdü's-şer'îa*'dan önce yazmış ancak eserin yayına kazandırılması 1979'da olmuştur. 1946'da yayımlanan *Makâsîdü's-şer'îa*'nın 133. sayfasında bu kitaptan söz edilmiştir. Her ne kadar *Usulü'n-nizâm*'ın basımı 1979'u bulsa da *Makâsîdü's-şer'îa*'dan önce telif edildiği onun mukaddimesinde geçmesinden anlaşılmaktadır.¹⁷ *et-Tahrir ve't-tenvîr* adlı eseri, nasıl ki bir tefsir ilmi nazariyesi, *Makâsîdü's-şer'îa*'yı da dini ıslah çerçevesinde değerlendirmek gerekirse, aynı şekilde *Usulü'n-nizâm*'ı da toplumsal ve siyasal ıslahatın İbn Âşûr'a göre nasıl olması gerektiğini sergileyen bir eser olarak değerlendirmeliyiz.¹⁸ *Usulü'n-nizâm*, Vecdi Akyüz tarafından "İslam, İnsan ve Toplum Felsefesi" adıyla Türkçemize kazandırılmış bulunmaktadır.

Eser, ilk Müslümanların kalkınması ve İslam'ın onlara yüksek bir medeniyet hazırlamasının yanında sonraki dönemlerde Müslümanların geri kalış sebepleri ve ilk günlerdeki terakki ve kalkınmaya ulaşmanın yollarını da içeren bir dizi görüşlerini ele aldığı problemleri de çözümleriyle beraber sunan bir kitaptır.¹⁹

İki bölümden oluşan bu kitabın giriş kısmı eserin telif sebebine yönelik açıklamalara ayrılmıştır. Birinci bölümde insanın ahlak eğitimi de diyebileceğimiz inancın, düşüncenin ve amelin ıslahı konularına yer verilmiştir. Kadınların

¹⁶ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 334.

¹⁷ Derâvîl, a.g.e., s. 31.

¹⁸ Derâvîl, a.g.e., s. 33.

¹⁹ Derâvîl, a.g.e., s. 31.

toplumdaki konularına da aynı bölümde değinilmiştir. İkinci bölümde ise toplumun ıslahı İslam kardeşliği, İslam birliği ve siyasal sistem bağlamında ele alınmıştır.²⁰

5. *Makâsüdü 'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*

İlim dünyasında yoğun bir ilgi gören bu kitap, ülkemizde Vecdi Akyüz ve Mehmet Erdoğan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eserde İslam hukukundaki hükümlerin ana gayelerine yönelik çeşitli açılardan tahliller içermekle birlikte fıkıh literatüründeki temel kavramlarla bu hükümlerin ilişkileri de ele alınmıştır. Üç bölümden oluşan kitabın son kısmında muamelatla ilgili bazı konular üzerinden hukukun ana gayeleri ile ilgili genel teori ve kuralların uygulaması yapılmıştır. Türkçe tercümesinde İbn Âşûr'un atıfta bulunduğu kaynaklar, mütercimler tarafından yeniden tetkik edilip -bir kısmına ulaşılammakla birlikte- bibliyografya olarak düzenlenmiştir.²¹

6. *Eleyse's-subhu bi-karîb*

Eğitim-öğretim faaliyetlerindeki özgün ve yenilikçi yaklaşımını kitaplaştıran İbn Âşûr, bu eserinde İslâmî eğitim meseleleriyle ilgili görüşlerine yer vermiştir. Bu eserde ele aldığı en önemli mesele te'lif ve kitap konularıdır. Çünkü ona göre bunlar öğretici için rehber, öğrenci içinse ilk öğretmendir.²²

7. *Tahkikât ve enzâr fi'l-Kur'ân ve's-Sünne*

Müellifin kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluşan bu kitabı, oğlu Abdülmelik derlemiştir.²³

Müellifin yayımlanmış diğer önemli eserleri ve yayım bilgileri şu şekildedir: *Usulü 'l-inşâ' ve 'l-hitâbe* (Tunus, h. 1339), *Hâşiyetü 't-tavzîh ve 't-tashîh li-müşkilâti Kitâbi 't-Tenkîh 'alâ Şerhi Tenkîhi 'l-fusul fi 'l-usul li-Şihâbiddîn el-Karâfi* (Tunus, h. 1341), *Nakdün 'İlmiyyün li Kitâbi 'l-İslâm ve usuli 'l-hüküm* (Kahire, h. 1344), *Şerhu*

²⁰ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 334.

²¹ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *İslam Hukuk Felsefesi Gaye Problemi*, trc. Vecdi Akyüz- Mehmet Erdoğan, tercüme edenin girişi, s. 9-10.

²² Derâvîl, Cemâleddîn, *Mes'eletü 'l-hurriyye fi Müdevveneti eş-şeyh Muhammed et-Tâhir b. Âşûr*, s. 23.

²³ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 335.

Kasîdeti'l-A'sâ el-Ekber (Tunus, m. 1929), *Mûcezü'l belâga* (Tunus, m. 1932), *el-Vakf ve âsâruhû fi'l-İslâm* (Kahire, m. 1937), *Şerhu'l-mukaddime fi'l-edebiyye li-şerhi'l- İmâm el-Merzûkî 'alâ divâni'l-Hamâse li-Ebî Temmâm* (Tunus, m. 1958, 1978; Libya, m. 1978; Beyrut ts.), *Kıssatü'l-mevlid* (y.y., m. 1932, 1972).²⁴

İbn Âşûr'un henüz yayımlanmamış bir kısım eserleri ise şu şekildedir: *Mecmû'u fetâvâ*, *Mecmû'u mukâtebe fi'n-nevâzili's-şeriyeye*, *Emâlî 'alâ Muhtasari Halîl, Ârâ' ictihâdiyye*, *Emâlî 'alâ Delâ'ili'l-i'câz li'l-Cürcânî*, *Garâ'ibü'l-isti'mâl*, *Usulü't-tekaddüm fi'l-İslâm*, *Târîhu'l-'Arab*.²⁵

Bu eserlerin dışında zikretmediğimiz bazı çalışmalarının yanında İbn Âşûr'un Kahire ve Dımaşk'te yayınlanmış dergilerde çok sayıda yazısı ve ilmî makalesi bulunmaktadır.²⁶

III. Görüşleri

İbn Âşûr, küçük yaşlarda zekâsı ve ilme merakıyla ailesinin ve hocalarının dikkatini çekmiş, enerji dolu ve azimli yapısıyla bütün hayatını inandığı değerler uğrunda tüketmiştir. Küçük yaşlardan itibaren aldığı sağlam eğitimlerin semeresini yine eğitim ve öğretim yolunda harcamıştır. Çağın ihtiyaçlarına ve Din-i mübînin insanlığın yolunu aydınlatmasına yönelik eğitim ve öğretim alanındaki her türlü engelin aşılmasında hayatı boyunca gayret göstermiştir. Bu bağlamda eğitim öğretimdeki ıslahatçı fikirleri ve yazdığı eserlerle hem Arap ülkeleri hem de İslam dünyasında yoğun bir ilgi uyandırmıştır. İnsan eğitimine verdiği değerle o, eğitimin her kademesinde göreve sürüklenmiş, yetiştirdiği talebelerin yanında ilmi çalışmaları ve konferanslarıyla da insan ve toplum eğitimine yönelik reformların öncüsü olmuştur.

Yaşadığı dönem itibariyle ülkesinin bağımsızlık mücadelesinde bilfiil gayret gösteren İbn Âşûr ilim ve fikirde olduğu kadar, bağımsızlık hareketlerinde de bir mücadele adamı olduğunu göstermiştir. Hayatına yer veren çalışmalarda da dikkat

²⁴ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 335.

²⁵ Ğazâlî, a.g.e., s. 27; Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 335.

²⁶ Ğazâlî, a.g.e., s. 28-29.

çekildiği üzere o, mücadeleci, mütefekkir ve âlim kişiliğinin yanında tevazu, sabır, metanet, takva gibi ahlaki özellikleri de kendisinde toplamış mümtaz bir şahsiyet olarak tarihteki yerini almıştır.

İbn Âşûr'un eğitim ve öğretim alanındaki etkisinden kısaca şöyle bahsedebiliriz. İbn Âşûr eğitim alanında ilk olarak yeni kitapların yazılmasına çok önem vermiştir. Bu amaçla modern yöntemlerle çağın gereklerine uygun yeni kitapların te'lif edilmesine gayret etmiştir. Çünkü ona göre eldeki kitaplar eski ulemanın eserlerini nakletmekten öteye gitmiyor ve yeni açılımlar sağlayacak fikirler üretmiyordu. Bu kitaplarda ulema tarafından kapsamlı incelemeler yapılmayıp kadim kitapların muhalefet edilemez doğmalara dönüştürülmesinden ileri gidilemiyordu.²⁷ Bunun üzerine İbn Âşûr, ilk görevinden itibaren eğitim öğretim alanında ıslahat çalışmalarına başlamış, bu çalışmalar sırasında görevden alınmaya kadar giden birçok tepkiyle karşılaşmıştır. Buna rağmen yılmamış girdiği her dersin kitabını yazmış, birçok dergide yazı ve makaleleriyle telif sahasına büyük emeği geçmiştir.²⁸ İbn Âşûr, şer'î ilimlerin en önemlisi olarak tefsir ilmini görmüş ve bu konudaki eksikliğin diğer ilimleri de etkileyip atıl bıraktığını düşünmüştür. *Et-Tahrîr ve't-tenvîr*'i de bu amaçla uzun ve zahmetli bir süreç sonunda tamamlamıştır. Böylelikle taklitçi zihniyeti ve "öncekiler ilim konusunda sonrakilere bir şey bırakmamıştır" anlayışını yıkmıştır. Bundan dolayı tefsirine "yeni aklın aydınlatılması ve doğru mananın araştırılması" anlamına gelen "*Tahrîru'l-ma'ne's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*" ismini vermiş sonradan bu ismi kısaltmıştır.²⁹

Faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere çok yönlü bir âlim olan İbn Âşûr, eğitim reformları ve tefsir çalışmalarının yanında İslam'ı beşer hayatına -olması gerektiği şekliyle- yeniden döndüren tefekkür, içtihat ve ıslahat ruhunun canlanması için de mücadelesini sürdürmüş bu bilinci aşıladığı çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Ona göre İslâm'ın insan hayatındaki tecessümü olan fıkıh alanında da ıslahat ve hukukun çağa uygun yeni kaidelerinin üretilmesine çalışılmalıdır.³⁰ Bu doğrultuda *Makâsîdü's-şer'îati'l-İslâmiyye*'yi kaleme almıştır. Bu eseri yazmaktaki amacının

²⁷ Derâvil, *Mes'ebetü'l-hurriyye*, s. 23

²⁸ Coşkun, Ahmet, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *DİA*, XIX, 334; Derâvil, a.g.e., s. 24.

²⁹ Derâvil, a.g.e., s. 25-26.

³⁰ İbn Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi*, tercüme edenin girişi, s. 17.

“fihhî konulardaki ihtilafların usul konularındaki ihtilaflardan ortaya çıktığını ve usul konularının furû konularından iki asır kadar sonra tedvin edilmesinden dolayı furûda olması gereken kesin ya da kesine yakın hukuk kurallarına zemin hazırlayamayışı ve usul konularının hukuk lafızları ile bu lafızların nitelikleriyle uğraşması nedeniyle hukukun hikmet ve gayelerini açıklamaktan yoksun kalışından dolayı bu eksikliği kapatmak” olduğunu söyler.³¹ Böylelikle o, fıkıh ilmiyle uğraşanlara yol göstermeye çalışmış, hem var olan hem de zamanla ortaya çıkan konularda ihtilaflara yol vermeden, taassup zincirlerini kırmış bir yaklaşımla hükümlere gidilebilmesi için bu eserin temel bir başvuru kaynağı olmasını istemiştir.³² Kısaca usulü fikhın da usulünü aramış ve bunu ortaya koymaya çalışmıştır. İbn Âşûr’a gelinceye kadar makâsıd ilmi usul kurallarının hikmet ve gayesiyle ilgili bir alt başlık olarak görülüyordu ancak *Makâsıdü’ş-şerîa* ile İbn Âşûr bu anlayışın değişmesine zemin hazırlamıştır.³³ Yine İbn Âşûr sınırsız insan ihtiyaçları sınırlı naslarla çözülemeyen şeklindeki Şehristânî’nin tepitine katılır ve bunun için fakihlerin maslahat eksenli hüküm üretmeye yönelik şer’î gayeleri bilmeleri gerektiğini savunur. *Makâsıdü’ş-şerîa*’yı yazma gayelerinden birisi de budur.³⁴

Aslında İbn Âşûr, *Makâsıdü’ş-şerîa*’yı ortaya koyarken Şatıbî’nin (ö. 790/1388) *el-Muvâfakât*’inden, ‘Iz b. Abdisselâm’ın (ö. 660/1262) *Kavâ’idü’l-ahkâm fî mesalihü’l-enâm*’ından, Karâfi’nin (ö. 684/1285) *el-Furûk*’undan istifade ettiğini belirtmektedir. Ancak o taklit yerine daha derinlikli bakış açısıyla değerlendirip yaralanma yoluna gitmiş zaman zaman da Şatıbî ve Karâfi’yi kendi koydukları usul kurallarına uymadıkları gerekçesiyle tenkit etmiştir.³⁵

Netice itibariyle, İbn Âşûr’un ilk ıslahat çalışmaları eğitim öğretim üzerine yoğunlaşmıştır, çünkü toplumsal ve siyasal ıslahatların temelinde eğitim bulunmaktadır, böylelikle bu konuda yaptığı çalışmalarla İslam ve Arap dünyasında geniş yankı uyandırmıştır.

³¹ İbn Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi*, tercüme edenin girişi, s. 18.

³² İbn Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi*, tercüme edenin girişi, s. 18.

³³ Derâvîl, a.g.e., s. 29.

³⁴ Derâvîl, a.g.e., s. 30.

³⁵ Derâvîl, a.g.e., s. 31-32.

Toplumsal ve dinî ıslahatı da yaşadığı dönemde sömürge altında bulunan toplumların bağımsızlaşma ve modernleşme sürecinde insanların İslâmî değerlerden kopmasını ve yozlaşmasını önlemeye matuf olmuştur. Siyasal süreç ve İslâm ülkelerinin siyasî bunalımlar yaşadığı o dönem, siyasî ıslahatları ve ciddi reformları vazgeçilmez kılmıştır ki İbn Âşûr bu konuda da fikrî ve fiilî mücadelelerde bulunmuş, dönemini etkisi altında bırakan yeniliklerin adamı olmuştur.

İbn Âşûr'un fikirlerine ve yaklaşımlarına geçmeden önce onun mezhebine bağlı bir âlim olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle ibadetlerle ilgili konularda sık sık Mâlikî mezhebinin ilgili kaynaklarına rücû ettiği görülmektedir.³⁶ Esasen İbn Âşûr, mukallidin mezhepten çıkmasını İbn Hâcib, Râzî, Âmidî, Şâtıbî, Gazalî, Mahallî gibi usulcülerin görüşlerini de delil getirerek caiz görmemekte ve mezhepten çıkmayı dinle oynamak olarak kabul etmektedir. Yine usulcülere dayanarak zaruret halinde mezhepten çıkmanın mübah olduğu görüşünü benimsemiştir. Diğer taraftan İbn Âşûr, maslahat ve makâsîd gereği mezhebi dışına çıkmayı veya mezhep dışı fetva vermeyi kendisi için caiz görmüştür.³⁷ Nitekim İbn Âşûr'u bu şekilde düşünmeye sevk eden önemli bir unsur bulunmaktadır. Buna göre usul âlimleri fıkhîta içtihadı takvaya dâhil etmişler ve içtihat yapabilecek donanıma ve bu imkânâ sahip olan ehil kimsenin içtihat yapmasının vacip olduğunu söylemişlerdir.³⁸

Bir kimsenin içtihadı ehil olması demek buna gücü yetebilmesi manasında değerlendirilir. İbn Âşûr ve mezhebinin görüşüne göre “Allah'tan gücünüz yettiği kadar korkun” ayeti ehliyet sahibi kimse için içtihadın farz olduğuna dair bir delildir. Zira Allah'tan korkmak amellerle, itikatla ve şeriat ilmiyle irtibatlıdır.³⁹ Netice itibarıyla içtihad kapasitesine ve imkânına sahip olmak suretiyle içtihadı ehil olmak “gücü yetebilmenin” içine girer ki İbn Âşûr kendisi için bu sebeple içtihadı etmeyi gerekli görmüştür.⁴⁰ Buna mukabil İbn Âşûr usul bilmeyen kimseler için mezhebe bağlılığın lüzumlu olduğunu akıllı bir kimsenin ilmî liyakatini iyi bilmesinin vacip olduğunu, bu bağlamda kişinin sınırlarını aşmaması gerektiğini ve eve kapısız

³⁶ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 21.

³⁷ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 21.

³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, I, 227.

³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVII, 428- VII, 64.

⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, VII, 64.

girilemeyeceği gibi bir ilme de usulsüz girmenin haddini bilmemek olduğunu belirtir.⁴¹

İbn Âşûr'un haşiye yazmış olduğu *Tenkîhi'l-Karâfi fi'l-usul* adlı eserin sahibi İmâm Karâfi'nin "usulü fıkıh bilmeyen kimsenin fetva vermesi haramdır" demesi de bu görüşü teyit etmektedir.⁴²

Tüm bunlardan hareketle İbn Âşûr'un içtihat konusundaki ciddiyet ve hassasiyetini onun usulü fıkıhta yetkin bit kimse oluşuna dayandırabiliriz. Yine eserleri incelendiği zaman onun fetva verme hususunda liyakatli bir ilim adamı olduğu görülecektir.⁴³

İbn Âşûr'un fetva vermede takip ettiği metod ise genel olarak şu şekildedir.

İbn Âşûr aklî ve naklî sahih delilleri kullanmakla birlikte şer'î nassı delilde esas almaktadır. Sırasıyla İmâm Mâlik'in, talebelerinin, Mâlikî fakihlerinin delillerine de yer vermektedir.⁴⁴ Yine o, cevaba mesnet teşkil eden tüm unsurlar bir araya gelmeden fetvâ vermeyi uygun bulmadığı gibi delillerini nahiv ve belagat kaidelerine dayandırmıştır.⁴⁵

İbn Âşûr, bizzat kıyası kullanır ve güncel meseleler için düzgün uyarlandığı takdirde müftî için de kıyası gerekli görürdü. Hadislerle ilgili olarak senet-metin tenkidi açısından son derece titiz davranır, kendi delilleri güçlü olduğu takdirde muhaddislerin sözlerine itibar etmezdi.⁴⁶

Son olarak fukahanın delilini getiremediği konuların delillerini açıklaması ve sanki mezhebinin asıllarından bir asılmış gibi örf ve adetlerle hüküm vermesi İbn Âşûr ile ilgili söyleyeceğimiz diğer hususlardır.⁴⁷

⁴¹ İbn Âşûr, *Tahkîkât ve Enzâr fi'l-Kur'ân-i ve's-sünne*, s. 8.

⁴² İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 19.

⁴³ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 20.

⁴⁴ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 20.

⁴⁵ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 20-21.

⁴⁶ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 21.

⁴⁷ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, tahkik yapanın girişi, s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

EVLİLİĞİN TALAK YOLUYLA SONA ERMESİ

I. Talakın Tanımı

Talak klasik lügat kitaplarında bırakmak manasındadır. Meraya bırakılan deve için “bırakmak” lafzı “ettâliku” veya “ettâlikatu” olarak kullanılmıştır.⁴⁸ Vatanı terk etme anlamındaki bırakmak da “tallaka” lafzıyla karşılanmıştır. Kadın için kullanılan “talak” lafzı ise iki manaya gelmektedir: Bırakmak ve nikâh bağına çözmek.⁴⁹ “Racülün talkatun ve talikun” lafzı da çok kadın boşayan adam manasında kullanılmıştır.⁵⁰ Dört mezhebe göre talak konusuna giriş yaparken Vehbe Zuhaylî de talak kavramının lügatte “ipi çözmek ve serbest bırakmak” manasında olduğunu ifade eder.⁵¹ Yine Zuhaylî’ye göre lügat bakımından devenin bağına veya esirin bağına çözmeyi ifade eden talakın örfteki manası kadının manevî bir bağla tutulan bağının çözülmesi; istılahtaki manası ise -tüm talak lafızlarıyla birlikte- şimdiki veya gelecek bir zamanda hususî bir lafızla nikâh bağına çözmek anlamındadır.⁵²

Lügat kitaplarının verdiği genel manalar bunlar olmakla birlikte, araştırmamızın hedefine uygun olarak Mâlikî kaynaklarında talak lafzının ifade ettiği manaya da dikkat çekmek yerinde olacaktır. Nitekim hukukta lafızlara verilen manalar onların hükümleriyle doğrudan ilgili ve orantılıdır.

Kaynaklarda verilen tanımlara geçmeden önce eserlerin konuya girişi ve “talak” lafzıyla ilgili kısa bir bilgilendirme yapmayı uygun bulmaktayız. Mâlikî kaynaklarından incelediğimiz yaklaşık 10-12 kadar kaynağın talak konusuna girerken kullandıkları yöntemin doğrudan konunun hükümlerine yani talakın *sünnî* mi *bid’î* mi olduğuna göre şekillendiği ve “talak” kavramının tanımının

⁴⁸ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, t-1-k, VI, 425.

⁴⁹ Desûkî (1230/1815), Şemseddîn Muhammed, *Haşiyetü’l-Desûkî ale’ş-Şerhi’l-kebir*, II, 347; Firuzabâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, “t-1-k”, s. 1167; Mutarrizî, *el-Muğrib*, II, 25.

⁵⁰ Zebîdî, a.g.e., VI, 425.

⁵¹ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletühu*, VII, 356.

⁵² Desûkî, II, 347.

zikredilmediği dikkatimizi çekmiştir. Muhtemelen “talak” lafzının manasını açık buldukları için onu tanımlama yoluna gitmemişlerdir. Bununla birlikte klasik yöntemi izleyerek “talak” babına lafzın manasıyla başlayan bazı Mâlikî müellifler de vardır. Burada onların tanımlarına şu şekilde yer verebiliriz. Mâlikî âlimlerinden Halil b. İshak el-Cündî’ye (ö. 776/1374) göre talak; çözmek, ayrılmak, gitmek ve ismet yani evlilik bağına koparmak anlamında, “kadın evlilik bağına koparıp gitmiştir” manasındadır. Cündî, talakın şer’î manasını, karı-koca arasındaki bağın bu bağı ortadan kaldıran bir siga ile koparılması olarak açıklamıştır.⁵³ Haraşî’ye (ö. 1101/1690) göre de talakın lügat manası herhangi bir bağın ortadan kalkmasını ifade eder. Ona göre bu tanım sonraları sadece talak için kullanılmıştır. Şöyle ki kocanın, karısının ipini bırakmasıyla bu bağ ortadan kalkmakta ve kadın kocasından ayrılmış olmakta yani talak gerçekleşmektedir.⁵⁴ Tusûlî’ye göre, talak lâfzen ipi çözmek, atı ve esiri bırakmak; ıstılâhen de nikâhla şer’an sabit olan bağı kaldırmak anlamındadır.⁵⁵ Mağribî de talakın lügatteki manasını gitmek anlamında verir, mesela devenin ipi çözüldüğünde “etlaka” kelimesi kullanılır; kadının ipi de zatında bağlı olur ki kocası onu bıraktığında ipini bırakıp göndermiş demektir. Mağribî’nin verdiği ıstilahî manaya gelince, İbn Arafê’nin şöyle dediğini nakleder: “Talak, kocanın karısından faydalanma helalliğini kaldıran hükmî bir sıfattır.”⁵⁶

II. Talak Ehliyeti ve Salahiyeti

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere talak, şer’î hükümler doğuran ve aile birliğini sonlandıran hukukî bir fiildir. İslam, hukuka ayrı bir önem vermiş, insanların birbirleriyle olan muamelelerini hakkaniyet ölçüleri içerisinde yürütmeleri için her sahada önemli düzenlemeler getirmiştir. Aile gibi toplumun en gözde yapı taşı olan bir kurumu tesis etmek ve korumak üzere de ciddi tedbirler almış ve düzenlemelerde bulunmuştur. Talak, söz konusu aile birliğini ortadan kaldırmaya matuf olunca, bu konu da ciddiyetle ele alınmış, belli sınırlamalar ve yaptırımlar

⁵³ Cündî (776/1374), Halil b. İshâk, *et-Tevzîh fi’ş-şerhi’l-muhtasari’l-fer’iyyi li ibni’l-Hâcib*, IV, 274.

⁵⁴ Haraşî (1101/1690), Ebû Abdullah Muhammed, *Şerhu muhtasari Halil*, III, 162.

⁵⁵ Tusulî (h. 1258), Ebu’l-Hasan Ali b. Abdüsselam, *el-Behcetü fi şerhi’l-tuhfe*, I, 536.

⁵⁶ Mağribî (h. 954), Ebû Abdullah Muhammed, *Mevâhibü’l-Celil li şerhi Muhtasari Halil*, V, 268.

dâhilinde insana böyle bir yol sunulmuştur. Bu bağlamda dinin hükümlerine muhatap olma dışında bir ailede talak fiilinin gerçekleşebilmesi için talak ehliyetine sahip olabilmek, öncelikli bir şart olarak görülmüştür. Tüm mezheplerde talakta bir ehliyetin olması gerektiği yönünde bir fikir birliği olmakla birlikte, bu ehliyetin mahiyeti ve özellikleri hakkında görüş ayrılıkları mevcuttur.

Talak salahiyeti ise, şer'î kurallara göre talak ehliyeti taşımakla birlikte bu fiilin kullanım hakkının kimde olması gerektiği veya bazı özel durumlarda kimlere ait olabileceği ile ilgilidir. Talak salahiyeti talakın kullanım hakkı olarak da görülebilir. İlgili başlıkta her iki konuya da ayrıntılarıyla temas edilecektir.

Çalışmamız Mâlikî mezhebi ve İbn Âşûr'un görüşleri çerçevesinde yürütüleceği için talak ehliyeti ve salahiyeti ile ilgili olarak öncelikle mezhep içindeki görüşlere yer verilecek, sonrasında da İbn Âşûr'un görüşleri nakledilip; konu, farklılıklar ve benzerlikler bazında bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Talak ehliyetine ve salahiyetine geçmeden önce talakın rükünlerinden bahsetmekte fayda bulunmaktadır. Talakın meydana gelebilmesi için başta ehliyet, talak lafzı veya lafız yerine geçecek fiil, talak lafzının kastedilmesi ve mahalden oluşan rükünlerin bulunması gerekir.⁵⁷ Mâlikîlere göre dört tane olan bu rükünlerden⁵⁸ ehliyet ve lafızlar kendi konu başlıkları altında gelecek olup, talak lafzının kastedilmesi ile ilgili hususlar özel durumlar başlığı altında incelenecektir. Şimdi mahal rükününden kısaca bahsedip diğer konulara geçelim.

Mahalden kasıt kadındır. Kadının mahal olması hakiki ve ta'liki olmak üzere iki kısımdır.⁵⁹ Mesela bir kimse boşamadan önce evlilik bağıyla sahip olduğu karısına veya ric'î talakla boşadığı iddet içerisindeki karısına hakiki manada sahiptir. Yine bir kimse evlilik teklifi sırasında yabancı bir kadına “boş ol” demiş sonra da o kadınla evlenmişse veya yabancı bir kadına “şu eve girersen boş ol” gibi bir sözü evlendikten sonraya niyetle söylemişse bu kadınlara da kişi ta'liken sahip olmaktadır.⁶⁰ Neticede hakiki manada kadının talaka mahal olması durumunda

⁵⁷ İbn Şâs, *'İkdü'l-cevâhiri's-semîne*, II, 161.

⁵⁸ Zuhayli, VII, 367.

⁵⁹ İbn Şâs, II, 176-177.

⁶⁰ Desûkî, II, 370; İbn Şâs, II, 177.

boşamanın gerçekleşeceği malumdur. Kadının ta'liken mahal olduğu durumda ise birinci misale göre kadın nikâh gerçekleşir gerçekleşmez boş olurken, ikinci misalde kadının nikâhtan sonra söz konusu eve girmesi ile talak gerçekleşir.⁶¹

A. Talak Ehliyeti

Talak ehliyeti talakı yerine getiren kocada bulunması gereken vasıfları veya koca yerine nâib olan kişide bulunması gereken özelliklerin tümünü ifade etmektedir. Bunları sırasıyla ele almak gerekirse Mâlikîlere göre talak ehliyetinin ilk şartı Müslüman olmaktır.⁶² Müslüman olmayan kimsenin talakı sahih olmamakla birlikte İslam hâkiminin hükmüne müracaat eden böyle bir kimsenin talakı, hâkimin verdiği hükümle geçerli olabilir.⁶³ Esasen Müslüman olmayan kimsenin talakı cumhura göre Müslümanın talakı gibidir. Zira Hanefiler dışındakiler Müslüman olmayan kimselerin de furu meselelerinde mükellef olduğunu kabul etmişlerdir. Mâlikîler talak konusunda bunu kabul etmeyip, talakın vaki olması için İslam'ı şart olarak görürler.⁶⁴ Mâlikî kaynaklarından *Ikdül Cevahir*'de de ehliyetin ilk şartı olarak boşayan kimsenin Müslüman ve mükellef olması yer almaktadır.⁶⁵ Hıristiyan bir adamın karısı Müslüman olursa, adam da iddet boyunca Hıristiyan olarak kalırsa yine talakı geçersizdir.⁶⁶ Yine bunun gibi karısı Müslüman olduktan sonra bir Müslüman olmayan kimse karsını boşar da iddet içerisinde kendi de Müslüman olursa nikâh devam eder talak gerçekleşmez, araları da ayrılmaz. Müslüman olmayan adam karısını boşadıktan sonra kendisi Müslüman olursa bu esnada karısı halen yanında ise yine talak gerçekleşmez, lazım da gelmez.⁶⁷ Dolayısıyla müşriğin veya Müslüman olmayan kişinin talakı da geçersiz olmaktadır.⁶⁸

Ehliyetin ikinci şartı olan mükellefiyet de boşayan kimsenin sahip olması gereken özelliklerdendir ki, kaynaklarda Müslüman olma şartıyla birlikte yer

⁶¹ Desûkî, a.g.e., II, 370.

⁶² Desûkî, a.g.e., II, 365; Zuhayli, a.g.e., VII, 367.

⁶³ Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukuku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 196.

⁶⁴ Desûkî, a.g.e., II, 365; Zuhayli, a.g.e., VII, 367.

⁶⁵ İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

⁶⁶ Sahnûn (240/854), İbn Saîd, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 79.

⁶⁷ İbn Abdilber (463/1071), Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, *el-Kâfi fî fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, s. 271.

⁶⁸ Sahnûn, a.g.e., II, 79.

almaktadır.⁶⁹ Bundan sonra boşayan kimsenin mükellef ve Müslüman olmasından başka diğer şart ve durumlardan hangilerinde talakının vaki olacağı hususu da şöyle geçmektedir. Sabînin yani küçük çocuğun mükellefiyeti olmadığı için onun talakı bâliğ olana kadar⁷⁰, yine mükellefiyet olmadığı için akıl hastasının, uyuyan,⁷¹ baygın kişinin, şuuru kaybolan kişinin talakı geçerli değildir.⁷² Aklı bazen giden bazen gelen akıl hastasının akli başında iken yaptığı boşama geçerlidir.⁷³ İbn Âşûr'a göre de akıl hastasının, ateşli hastalığa veya temyizi ortadan kaldıracak derecede şiddetli baş ağrısı hastalıklarına yakalanan kimsenin, hastalık sebebiyle hezeyanda bulunarak yaptığı talak ve temyizi ortadan kalkan kimsenin talakı geçersizdir.⁷⁴

İçki ve şarap türünden bir içecek sarhoş olanın talakı ise Kâdî Ebû Muhammed'e göre⁷⁵ ve Mâlikîlerin tercih ettiği görüşe göre geçerli sayılmaktadır.⁷⁶ Buna muhalif olarak, Mâlikî fukahâsından İmam Ebû Abdullah: "Bizim yanımızda şâz bir rivayete göre içki ve nebizle sarhoş olanın talakı geçerli değildir" der. Muhammed İbn Abdi'l-Hakem de ne talakı ne de itki (köle azat etmesi) geçerlidir, demiştir.⁷⁷ Şeyh Ebu'l-Velid Bâcî bu ihtilafı şu şekilde birleştirir: "Tamamen aklını kaybetmemiş, gelgitleri olan, sağlıklı ve istikrarlı düşünüp karar veremeyen kişinin (muhtelit) talakı geçerli olur; yeri-göğü, kadını-erkeği, ayırt edemeyecek kadar sarhoş olanın talakı geçersizdir, bunda da ihtilaf yoktur".⁷⁸ Aynı şekilde haram olmayan bir şeyle veya zaruret halinde kullanılan bir şeyle kişi sarhoş olmuşsa Mâlikîlere göre bunun talakı da geçersizdir.⁷⁹ Bunların dışında Mâlikîler mükrehin⁸⁰, mâtuhun (bunamış kimsenin), talakını geçersiz saymışlardır.⁸¹ Mübersem (iltihaplı bir hastalıktan dolayı akli gidip gelen) ve mahmûmun (ateşli hastalığa yakalanmış, hummalı) talakı ise eğer akli başındayken boşamışsa geçerli, akli gittiği anda

⁶⁹ İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

⁷⁰ Sahnûn, a.g.e., II, 79; Ak (1991), Hâlid Abdurrahman, *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, IV, 246.

⁷¹ Kâdî Ebû Muhammed (422), Abdülvehhâb b. Ali, *et-Telkîn fi'l-fikhi'l-Mâlikî*, nşr. Muhammed Sâlis Saîd el-Ğânî, s. 318.

⁷² İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

⁷³ Sahnûn, a.g.e., II, 79.

⁷⁴ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s.359.

⁷⁵ Kâdî Ebû Muhammed, Abdülvehhâb b. Ali, *el-İşrâf alâ nüketi mesâili'l-muhâla'aâf*, thc. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan âli Selmân, III, 429.

⁷⁶ İbn Şâs, a.g.e., II, 161; Ak, a.g.e., IV, 251.

⁷⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

⁷⁸ İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

⁷⁹ Desûkî, *Hâşiye*, II, 365; Zuhayli, a.g.e., VII, 366.

⁸⁰ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 427; el-Ak, a.g.e., IV, 237.

⁸¹ Sahnûn, a.g.e., II, 78.

boşamışsa geçerli değildir.⁸² Mahcûrun talakı da âkıl-bâliğ ise geçerlidir.⁸³ Mâlikîler efendinin kölesi namına yaptığı talakı mükrehinki gibi geçersiz sayarlar.⁸⁴ Burada zikre değer bulduğumuz bir hususta ölümle sonuçlanan hastalık halindeki talaktır. Bu dönemdeki kişinin talakı geçerli olmakla birlikte, bu talak sebebiyle kadın kocasına her halükarda mirasçı olur. Talakın zifaftan önce veya sonra olması, ölüm kadının iddeti sırasında vuku bulsun ya da bulmasın, ölüm sonrası kadın evlensin ya da evlenmesin, kocası maraz-ı mevt halindeyken kadın boşamayı istesin veya istemesin, fark etmez mirasçılık doğar.⁸⁵

Boşama ehliyetiyle birlikte bir de boşanmanın mahalli olan kadının da bu ehliyeti haiz olması gerekir. Şöyle ki boşamaya mahal olan kadının boşama fiilini gerçekleştiren adamın karısı olması gerekir. Ancak İmam Mâlik'e göre bir kimsenin belli bir kadını kastetmeksizin "herhangi bir kadınla evlenirsem boş olsun" demesi talak olmamasına rağmen belli bir kadını kastederek "şu kadınla evlenirsem boş olsun", "şu ailenin kızıyla evlenirsem" demesi ile talak gerçekleşir.⁸⁶

Görüldüğü üzere Mâlikîler talak konusunda ehliyetin Müslüman ve mükellefiyetle sağlanabileceğini savunmuştur. Zira Mâlikîler gayr-i müslimi ehliyetsiz kabul etme konusunda hemfikirdir.⁸⁷

B. Talak Salahiyeti

Evlilikte talak salahiyeti, evlilik bağının çözülmesinin yani talakla evlilik birliğinin sona erdirilmesinin kimin yetkisi dâhilinde olduğunu ifade eder. Kural olarak boşama salahiyeti erkeğe verilmiştir. İslam hukukçularının talak salahiyetinin ilk olarak erkeğe verilmiş olmasının hikmetleri üzerinde ortaya koydukları mülahazalara girmeden önce, bu yetkinin erkeğe verildiğine delil olarak zikredilen bazı nasslara işaret edeceğiz.

⁸² Sahnûn, a.g.e., II, 79.

⁸³ Ak, a.g.e., IV, 251.

⁸⁴ İbn Cellâb (378/988), Ebu'l-Kâsım, *et-Tefri'*, nşr. Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî, s. 75.

⁸⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 438.

⁸⁶ İbn Rüşd (595/1198), Ebu'l-velid Muhammed el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, s. 503.

⁸⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 161.

“Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız vakit iddetlerine doğru boşayın ve iddeti sayın...”⁸⁸

“Ey o bütün iman edenler! Müminleri nikâh ettiğiniz, sonra onlara dokunmadan talâk verdiğiniz vakit üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur”⁸⁹

“Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini belirlemeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur.”⁹⁰

Fukaha bu ayetlerden ilke olarak boşama görev ve sorumluluğunun kocaya verildiği sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte boşama yetkisinin kadına devredilebilmesi veya bazı durumlarda hâkim tarafından kullanılabilmesi de mümkündür.

Evlilik birliğinde taraf olmasına karşın ilk etapta boşama salahiyetinin kadına verilmemesinin sebeplerinin neler olabileceği konusunda Mâlikî fukahası da dâhil çoğunluğun verdiği cevap özetle şöyledir.

a. Nikâhın korunması esastır. Bu esasa binaen her iki tarafa da boşama yetkisinin verilmesi, evlilik birliğinin bozulmasını iki kat arttıracaktır, bu yüzden tek tarafa verilmiştir ki bu da koca olmuştur.

b. Nikâhla birlikte evi kuran, mehir veren, maddi tasarruflardan sorumlu olan erkek olduğu için boşama konusunda daha ihtiyatlı olması beklenir, bu sebeple de boşama yetkisi kocaya verilmiştir.

c. Kadın fitratı gereği duygusal ve zayıf bir yaratılışa sahiptir, basit bir sebeple evlilik birliğini sonlandırabilir.

d. Talak hukuken bazı yükümlülükler getirmektedir (mehir muaccel ise hemen verilmesi, iddet nafakası gibi..) ki bunlardan erkek sorumlu olduğu için boşama konusunda daha dikkatli olmaya zorlanmıştır.⁹¹

⁸⁸ “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ مِنْ لَدُنَّيْنِ وَأَخْضُوا الْعِدَّةَ” Talak 65/1.

⁸⁹ “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ” Ahzab 33/49.

⁹⁰ “لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً” Bakara 2/236.

Boşama salahiyetinin ilkesel olarak erkeğe ait olması, evlenen kadınlar tarafından da peşinen kabul edilmiş sayılmaktadır. Nitekim kadın evlilik akdi kurulurken boşama yetkisinin kendisine ait olmasını talep edebilmektedir.⁹² Temlik olarak tanımlanan bu durum İmam Mâlik (ö. 179/795) tarafından kadına boşama hakkının verilmesi olarak değerlendirilmiştir. Üstelik evlilik akdinin başında kadına verilen bu haktan vazgeçilememektedir. Ancak kadına bu konuda vekâlet verilmişse, bu kullanılmadan vekâletten dönülebilir.⁹³

Diğer taraftan talak salahiyeti bulunmasa da bir kadın, eğer kocasından zarar görüyorsa muhâla'a yoluyla kocasından ayrılabilceği gibi belli hallerde mahkemeye başvurarak yargı yoluyla da evliliği sonlandırabilir. Kocasının uzun süreli hapsede oluşu, nafakasını ödeyememesi, kaybolması, nefret ettiren bir hastalığının bulunması bu sebepler arasında sayılmaktadır.⁹⁴ Bunlardan başka İbn Âşûr kadın ve erkek arasındaki muâşeretini ortadan kaldıran ahlakta, hayat anlayışında ve yönelimlerdeki farklılıktan dolayı kadının mahkemeye başvuramayacağını aralarının düzeltilmesi için hakeme müracaat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Hatta ona göre tahkimden önce güvenilir ve salih kimseler karı-kocadan zalim olan tarafı tespit edip aralarını düzeltmeye çalışmalı, aralarının düzeltilmesinden ümitlerini kestikleri takdirde tahkime başvurulmalıdır.⁹⁵

Talak yetkisinin yukarıda zikrettiğimiz hususlar dışında doğrudan hâkime verilmemesinin sebebi ise, aile mahremiyetinin korunması ve talakın sebebinin ifşa edilmemesi şeklinde açıklanmıştır.⁹⁶ Dolayısıyla hâkimin mutlak bir yetkisinin bulunmaması, talaka sebep olan özel durumların gün yüzüne çıkmaması aile mahremiyetinin zarar görmemesi, başkasını ilgilendirmeyen ayrıntıların ifşa edilmemesi açısından önemlidir.

⁹¹ Zuhayli, a.g.e., VII, 360; Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, s. 244.

⁹² İbn Şâs, *'İkdü'l-cevâhiri's-semîne fi mezhebi âlimi'l-Medîne*, II, 169.

⁹³ İbn Sıddîk (1380/1960), Ebu'l-Feyz Ahmed b. Muhammed, *el-Hidâye fi tahrîci ehâdîsi'l-Bidâye*, nşr. Muhammed Selîm İbrâhim Semâra, VII, 33.

⁹⁴ Bâcî (474/1081), Süleyman b. Halef, *el-Müntekâ Şerhu Muvatta Mâlik*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ, V, 932; Desûkî, *Hâşiye*, II, 479; Zuhayli, a.g.e., VII, 360.

⁹⁵ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s. 359-360.

⁹⁶ Ak, *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, IV, 256; Zuhayli, a.g.e., VII, 361.

C. Özel Durumlar

Talak ehliyeti ve salahiyetinden sonra talakla ilgili olarak bazı özel durumlar da söz konusudur. Bunlara asıl itibariyle ehliyet bahsinde kısaca temas edilmiş olsa da bu bahisleri ayrı bir başlık altında daha detaylı bir şekilde sunmakta fayda bulunmaktadır. Talakla ilgili özel durumlar talaka ehil olan kişinin bazı özel hallerde ehliyetinin etkili olup olmaması veya daha açık bir ifadeyle o özel durumda iken talakının geçerli olup olmaması ile ilgilidir. Nitekim ehliyet şartlarını haiz olsa da bir kimsenin talak içeren söz veya fiilinin talak kastına da şamil olması gerekmektedir. Buradan hareketle kastın talakın gerçekleşmesi için doğrudan etkili olduğunu da söyleyebiliriz.⁹⁷ Şimdi sırasıyla bu özel durumlar ve hükümlerine temas edelim.

a. Dil Sürçmesi

Talak sözlerinin neler olduğu veya neticeleri kendi bahsinde ele alınacaktır. Burada dil sürçmesi, bir kimsenin talak kastı taşımadan kelime karışıklığı nedeniyle talak yerine geçen bir sözü zevcesine karşı kullanmasını ifade eder. Mesela, karısının ismi “Târık” olan bir kimse ona seslenirken dili sürçerek “ya tâlık” dese boşama kastı taşımadığı ve hata ile böyle bir telaffuzu kullandığı için icmayla (Mâlikî mezhebi) talak vaki olmaz.⁹⁸

b. Hezl-Şaka

Şaka, mahiyeti itibariyle içinde kasıt bulundurmeyen bir fiildir. Talak konusunda şakanın etkisi ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mesela bir adam başka bir adama şaka yaparak kendi karısını gösterse ve “seni bu kadınla evlendireyim” dese, boşama lafzı geçmese de niyetine bakılır;⁹⁹ yine İmâm Mâlik’e göre şakayla karısını boşadığını söyleyen bir adamın niyetine bakılır, boşama niyeti

⁹⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 174.

⁹⁸ İbn Arabî, *el-Kabes*, II, 744; İbn Şâs, a.g.e., II, 174.

⁹⁹ İbn Rüşd (520/1126), Ebu'l-Velîd el-Kurtubî, *el-Beyân ve't-Tahsilve's-şerhu ve't-tevcihu ve't-ta'lîl fi mesâili'l-müstahrace*, nşr. Muhammed Haccî, V, 323.

var ise talak vaki olur niyet yoksa talak geçerli olmaz. İmâm Mâlik bu görüşüne delil olarak Bakara suresinin 227. ayetinde geçen “azemû” lafzını getirir.¹⁰⁰

Yine Mâlikî fakihlerinden Halil b. İshâk Cündî'nin (ö. 776/1374) naklettiği bir görüşe göre şakada, şaka yapıldığına dair bir delil varsa, şakayla talak hukuki bir netice doğurmaz denmiştir.¹⁰¹ Ancak Mâlikî fukahasının genel kabulüne ve meşhur olan görüşe göre şakayla talak vaki olur.¹⁰² Nitekim bu görüşe şu hadisi delil göstermişlerdir: “Üç şey vardır ki şakası da ciddi, ciddisi de ciddidir. Bunlar nikâh, talak, ric'attır.”¹⁰³ İbn Kâsım (ö. 191/806) da bu görüşte olup şakayla karısını boşayan adamdan talak kastetmediğine dair yemin isteneceğini ve te'diben adamın dövüleceğini söylemiştir.¹⁰⁴ Diğer taraftan sarih lafzı kullanarak karısını boşayan adamın da “ben şaka yapmışım” sözüne itibar edilmez, zira böyle bir şeyi kabul etmek, sözlü tasarruflara bağlı olan bütün hükümleri iptal anlamına gelir.¹⁰⁵

c. Cehl

Cehl, talak kastı bulunmakla birlikte, talakın mahalli olan kadın hakkındaki şüpheyi ifade eder. Meselâ, bir adamın iki zevcesi olsa birinin adı “Sevda” diğeri adını “Sevgi” olsa; adam “Sevda!” diye seslense ve Sevgi “efendim!” diye cevap verse, adam da Sevda zannederek talak kastıyla talak sözü kullansa durum ne olur? İşte bu durum hangi eşin boş olduğu ile ilgili bir bilinmezlik ortaya çıkartmaktadır ki, ortada bir talak vuku bulmuştur. Mâlikîlere göre bu durumda adamın kastı eşi Sevda için olduğundan Sevda hem *diyâneten* hem de *kazaen* boştur, Sevgi ise lafızdan dolayı *kazaen* boştur.¹⁰⁶

Bir kimsenin bilmediği bir dilde kendisine yapılan telkinle talak lafzını söylemesi de bu kapsamda değerlendirilir ancak böyle bir kimsenin sözüyle talak vaki olmaz.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, s. 336.

¹⁰¹ Cündî, *et-Tevzîh fi 'ş-şerhi 'l-muhtasari 'l-fer'iyi li ibni 'l-Hâcib*, IV, 356.

¹⁰² İbn Şâs, a.g.e., II, 175.

¹⁰³ Cündî, a.g.e., IV, 356.

¹⁰⁴ İbn Rüşd, *el-Beyân*, V, 323.

¹⁰⁵ Ak, a.g.e., IV, 250.

¹⁰⁶ Desûkî, *Hâşiye*, II, 366-367; İbn Şâs, a.g.e., II, 175.

¹⁰⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 175.

d. İkraha

Mâlikî fukası ikraha şerî ve gayr-i şerî olmak üzere iki kısma ayırmış ve ikraha ilgili hükümleri bu ayrıma göre belirlemişlerdir. Buna göre şer'î ikrahta başkasının hakkını korumaya yönelik bir mecburiyet söz konusudur. Dolayısıyla şer'î ikrahta yapılan talak geçerli olur.¹⁰⁸ Mesela bir adam borcunu vermemek, ebeveynine itaat etmemek gibi başkasının hakkına taalluk eden bir meseleyle talaka yemin etse ve hâkim bu hakların iadesi için adamı mecbur tutsa adamın karısı boş olur.¹⁰⁹ Gayri şer'î ikrahta ise iki durum vardır. Bu ikrahta başkasının hakkı söz konusu olmadığı için, ikraha mahiyetine ve zorlayıcılık durumuna itibar edilir. Mesela falan memlekete gitmeyeceğine dair talak üzerine yemin eden bir kimse oraya gitmeye mecbur bırakılıp gitse talak vaki olmaz.¹¹⁰ Yine bir talaka zorlanan şahıs, üç talak birden vermiş olsa yine de talak vaki olmaz, çünkü ikraha halindeki kimsenin sözleri akıl hastasının söylediği sözler gibidir.¹¹¹ Müteahhirun ulemadan bazıları ikraha konusunda şöyle bir istisnadan bahsetmişlerdir. Eğer bir kimse ikraha altında iken talak verir ve sonradan bu ikraha kendisi üstünde zorlayıcı olmadığını itiraf ederse talak vaki olur.¹¹²

Mâlikîlerin mükrehin talakını -yukarıdaki ayrıntılar ve istisnalar dâhilinde- genel olarak geçersiz saymaları¹¹³ yanında zorlamanın mahiyetine ve hukuki neticesine dair görüşleri de şöyledir. İkraha mahiyeti kişiyi zorlayıcı ve ikrahta bulunan kimsenin de buna güç yetirebilir olması gereklidir. Mesela açık bir şekilde ölüm tehdidi, bir uzvun zayi edilmesi, şiddetli ve hasar verici bir dövmeyle tehdit, hapsedmekle yapılan tehdit zorlayıcı olarak kabul edilmiştir.¹¹⁴ Bu şekilde zorlayıcı baskı bulunmadan yapılan talak ise geçerli sayılmıştır.¹¹⁵

¹⁰⁸ Desûkî, *Hâşiye*, II, 367; Bilmen, a.g.e., II, 197.

¹⁰⁹ Desûkî, a.g.e., II, 367; Bilmen, a.g.e., II, 197.

¹¹⁰ Desûkî, a.g.e., II, 368; Bilmen, a.g.e., II, 197.

¹¹¹ Derdîr, Ebu'l-Berakât, *eş-Şerhu's-Sağîr alâ akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm-ı Mâlik*, II, 545; Bilmen, a.g.e., II, 197.

¹¹² İbn Şâs, *'İkdü'l-cevâhiri's-semîne fî mezhebi âlimi'l-Medîne*, II, 175.

¹¹³ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 427.

¹¹⁴ Derdîr, a.g.e., II, 545.

¹¹⁵ Cündî, a.g.e., IV, 360.

Son olarak devlet başkanı gibi insanlar nezdinde bir onuru olan insanların tokatlanmak vs. gibi bir tehditle yaptıkları talak da geçersiz kabul edilmiştir.¹¹⁶

e. Aklın Zâil Olması

Aklın hastalığı dışında aklın gitmesi durumunda, akli gideren şeyin meşru olup olmadığına bakılır. İlaç içmek gibi meşru bir yoldan akli zail olanın verdiği talak hukuki bir netice doğurmaz.¹¹⁷ Ancak yasak madde içmesi sonucu akli zail olan kimsenin talakı geçerlidir.¹¹⁸

Bazı durumlarda aklın zail olması bir hastalığa bağlı olabilir. Böyle bir hastalık sebebiyle aklını kaybeden bir kimse karısını boşadıktan sonra akli yerine gelince karısını boşadığını hatırlamadığını iddia ederse, bu adamdan akletmediğine dair yemin istenir ve serbest bırakılır.¹¹⁹

f. Hastanın Talakı

Hastanın talakı geçerlidir ve hukuki sonuçlarını doğurur.¹²⁰ Bir kimse hastalığı sebebiyle vefat etse talakı geçerli olmakla birlikte boşadığı karısını mirastan mahrum edemez.¹²¹ Bu talak bâin olup iddet süresi bitmiş olsa bile adam ölünce kadın mirastan payını alır.¹²² Konuyla ilgili sahâbeden örnekler getiren âlimler Hz. Osman'ın Abdurrahman b. Avf'ın zevcesini (ki İbn Avf'ın eşini mirastan mahrum etmek gibi bir niyeti yoktu) iddeti bittikten sonra mirasçı yapmış olmasına işaret ederler.¹²³ Bunun gibi maraz-ı mevtteki adamın boşadığı ehli kitaptan olan karısı adamın ölümünden önce Müslüman olursa, iddet içinde de iddet bitince de varis olur.¹²⁴ Ancak adam karısını boşadığı hastalıktan değil de iyileşip başka bir hastalıktan iddet içerisinde ölürse kadın mirasçı olamaz.¹²⁵

¹¹⁶ Cündî, *et-Tevzih fi ş-şerhi'l-muhtasari'l-fer'iyi li ibni'l-Hâcib*, IV, 361; Ak, a.g.e., IV, 237, 248.

¹¹⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 176.

¹¹⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 429; Bilmen, a.g.e., II, 197.

¹¹⁹ İbn Rüşd, *el-Beyân*, V, 360.

¹²⁰ Ak, a.g.e., IV, 246.

¹²¹ İbn Abdilber, a.g.e., s. 270.

¹²² İbn Şâs, a.g.e., II, 181.

¹²³ İbn Şâs, a.g.e., II, 181.

¹²⁴ İbn Abdilber, a.g.e., s. 270.

¹²⁵ İbn Abdilber, a.g.e., s. 270.

III. Talak İçin Kullanılan Sözcükler

Mâlikî mezhebine göre talak için kullanılan lafızlar üç kısma ayrılır.¹²⁶ Sarih lafızlar, zahir olan kinayeli lafızlar, kapalı olan kinayeli lafızlar.

Sarih Olan Lafızlar: Esas itibariyle sarih lafızlar Kur'ân-ı Kerîm'in açıkladığı "ta-lâ-ka", "se-râ-ha", "fe-râ-ka" lafızlarıdır.¹²⁷ Bunlar, talak kelimesinin doğrudan kullanıldığı lafızlardır. Ancak sadece "ta-lâ-ka" lafzının sarih oluşunda ihtilaf yoktur, diğer ikisinde ihtilaf vardır.¹²⁸ Boşama kelimesi ister isim, ister fiil, isterse mastar formatında kullanılsın sonuç itibariyle bu lafızla niyete bakılmaksızın talak gerçekleşir.¹²⁹ Bununla birlikte kişi sarih lafız kullanıp sonradan talaka niyet etmediğini iddia etmiş olsa, doğruluğuna delil bulunmadıkça bu iddiası kabul edilmez.¹³⁰ Zira "Sen boşsun", "seni boşadım", "sen boşanmışsın", "ben senden boşandım" gibi lafızlar talak sözünü açıkça taşıdığı için hukuki bir netice doğurur ve talak geçerli olur.¹³¹ Kadı Ebu'l-Hasan sarih lafızlara "seni serbest bıraktım", "sen bana haramsın", "sen bâin oldun" gibi lafızları da dâhil etmiştir.¹³² Sarih lafızlarda niyete itibar edilmezken sarih de olsa talak sözünün adedinde niyete itibar vardır.¹³³ Mesela "sen tek talakla boşsun" diyen ve bu sözle karısına dönme hakkını kaybettiğini iddia eden kimsenin sözü batıldır dönme hakkı vardır.¹³⁴ Bu kimsenin niyetine bakılmaksızın talak vaki olur; ancak tek demesine rağmen hiçbir sayıya niyeti yoksa tek talaka, ikiye niyet etmişim dese ikiye,¹³⁵ üçe niyet etmişim dese bu niyetine itibar edilir ve üç talak geçerli olur.¹³⁶

Neticede sarih lafızda tek talak sözü niyetle üç talak yerine geçer.¹³⁷

¹²⁶ Cündî, *et-Tevzîh fi 'ş-şerhi'l-muhtasari'l-fer'iyyi li ibni'l-Hâcib*, IV, 362; İbn Cellâb, *et-Tefri'*, s. 74; İbn Şâs, a.g.e., II, 162.

¹²⁷ Talak 65/1, 2.

¹²⁸ İbn Abdilber, a.g.e, s. 264.

¹²⁹ İbn Şâs, a.g.e., II, 162; Cündî, a.g.e., IV, , 362.

¹³⁰ İbn Abdilber, a.g.e., s. 264.

¹³¹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 74; İbn Şâs, a.g.e., II, 162.

¹³² İbn Şâs, a.g.e., II, 162.

¹³³ İbn Şâs, a.g.e., II, 162.

¹³⁴ İbn Abdilber, a.g.e., s. 264.

¹³⁵ İbn Abdilber, a.g.e., s. 264.

¹³⁶ İbn Cellâb, a.g.e., s. 74; İbn Şâs, a.g.e., II, 162.

¹³⁷ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 416.

Adam karısına “sen boşsun” diyerek talak verdiğini biliyor fakat kaç niyet ettiğinden şüphe ediyorsa üç talak gerçekleşir.¹³⁸ Bu kadın başkasıyla evlenip boşanmadıkça helal olmaz.¹³⁹

Yine adam zifafa girmiş olduğu karısına “nefsini seç” dese kadın da “nefsimi seçtim” dese ve sonradan bir veya iki talaka niyet etmişim diye iddia etse, bu iddiasına itibar edilmez, üç talak sayılır; kendisiyle zifafa girilmemiş kadının ise sözüne itibar edilir.¹⁴⁰ Zikredilen bir görüşe göre de karine varsa adam sarih lafız kullansa bile talakın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda karineye binaen niyetine göre hüküm verilir.¹⁴¹ Genel kabulü ise sarih lafızlarda niyete itibar olmadığı şeklindedir.¹⁴²

Kinayeli lafızlar: Boşama kelimesinin doğrudan zikredilmediği lafızlardır. Ayette geçen “se-ra-ha” ve “fe-ra-ka” lafızları İmam Mâlik’ten gelen bir görüşe göre sarih¹⁴³ başka bir görüşe göre de kinayeli lafızlardandır.¹⁴⁴ Kinayeli lafızlar, açık veya gizli olmasına göre hükmü değişebilen lafızlar olup, niyetin de devreye girebildiği lafızlardır. İki kısma ayrılır.

Açık Olan Kinayeli Lafızlar: Bunlar örfte veya lügatte (tesrîh ve firâk kelimeleri gibi) talak olduğu bilinen lafızlardır.¹⁴⁵ Boşama lafzı geçmez ancak boşamaya delalet eden lafızlar kullanılır.¹⁴⁶ Açık olan kinayeli lafızlarda niyete bakılmaksızın talak geçerli olur.¹⁴⁷ “Seni bıraktım”, “senden ayrıldım”, “sen bana haramsın”,¹⁴⁸ “sen bana ölü gibisin”, “sen bana kan gibisin”,¹⁴⁹ “seni terk ettim”, “sen benden uzaksın”¹⁵⁰ gibi lafızlar örfte talak olduğu bilinen lafızlardır, bunlarda niyete gerek yoktur. Bir kimsenin bu lafızları kullanıp talaka niyet etmedim demesi

¹³⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 441.

¹³⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 326.

¹⁴⁰ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 443-444.

¹⁴¹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 74.

¹⁴² Bilmen, a.g.e., II, 188.

¹⁴³ İbn Abdilber, a.g.e., s. 265.

¹⁴⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 420.

¹⁴⁵ Cündî, a.g.e., IV, 364; Ak, a.g.e., IV, 252.

¹⁴⁶ İbn Cellâb, a.g.e., s. 74.

¹⁴⁷ Bilmen, a.g.e., II, 188.

¹⁴⁸ Cündî, a.g.e., IV, 364.

¹⁴⁹ Bilmen, a.g.e., II, 188.

¹⁵⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 74.

kabul edilmez; talak vaki olur.¹⁵¹ Ancak bir kimse kendisiyle zifafa girmediği karısına “senden ayrıldım” derde niyeti olmazsa, bu durumda iki görüş bulunmaktadır. Adam bir talaka niyet etmemişse üç talak sayılır, üç talaka niyet etmemişse bir talak sayılır.¹⁵²

Kapalı Olan Kinayeli Lafızlar: Bu lafızlar niyete bağlı olarak talak sonucu doğurabilir. Talak niyeti bulunmadan kullanılmışsa talak vaki olmaz.¹⁵³ Kapalı olan kinayeli lafızlara ihtimalli lafızlar da denmiştir¹⁵⁴ ki bununla talaka niyete bağlı olarak ihtimalli olma anlamı vardır. “Sen hürsün”, “kaybol”, “babanın evine git”, “benim için bir kadın değilsin”,¹⁵⁵ “defol”, “gözüm görmesin”,¹⁵⁶ “başının çaresine bak”, “senin üzerinde bir mülküm yok”, “çık-git”¹⁵⁷ gibi lafızlar ihtimalli veya kapalı kinayeli lafızlardır. Bunlar ancak niyete bağlı olarak talak sonucu doğurabilmektedir. Nitekim İmam Mâlik’e göre talak niyetiyle söylenen tüm lafızlar talak sonucu doğurur.¹⁵⁸ Cumhurun görüşü de sarih veya kinayeli lafızlar dışında veya bunlara ihtimali olmayan lafızlarda da talak niyeti bulunursa talakın vaki olacağı yönündedir.¹⁵⁹

Fiille boşamada iki durum söz konusudur. Birincisi, dilsizin işaretle boşamasıdır ki, bu bilinen bir işaretse sarih lafız gibi değerlendirilir, talak vaki olur. Dilsizin talak niyetiyle yazması da geçerli olup talak vaki olur.¹⁶⁰ İkincisi, konuşabilen bir kimsenin talak işaretinde bulunması veya yazması kinaye olarak değerlendirilir. Talaka azmederek yazmışsa yazısı elinden çıkmasa bile talak vaki olur.¹⁶¹ Ancak niyetinde olmadan düşünme maksadıyla yazmışsa karısına ulaşmadan bunu reddedebilir, karısına ulaşırsa talak vaki olur.¹⁶²

¹⁵¹ Cündî, a.g.e., IV, 364.

¹⁵² İbn Rüşd, *el-Beyân*, V, 379.

¹⁵³ Bilmen, II, 188.

¹⁵⁴ Cündî, *et-Tevzîh fi’ş-şerhi’l-muhtesari’l-fer’iyyi li ibni’l-Hâcib*, IV, 366.

¹⁵⁵ Cündî, a.g.e., IV, 366.

¹⁵⁶ İbn Şâs, *’İkdü’l-cevâhiri’s-semîne fi mezhebi âlimi’l-Medîne*, II, 163.

¹⁵⁷ Bilmen, II, 188.

¹⁵⁸ Cündî, a.g.e., IV, 375.

¹⁵⁹ İbn Şâs, a.g.e., II, 163.

¹⁶⁰ Cündî, a.g.e., IV, 376.

¹⁶¹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 425.

¹⁶² İbn Rüşd, *el-Beyân*, V, 370-371; İbn Şâs, a.g.e., II, 167-168.

Talak için kullanılan lafızlar ve neticelerinden sonra lafız yerine geçen fiil veya işaretin hükmünden ve niyetle ilişkisinden bahsettikten sonra, talak lafızlarına dâhil edebileceğimiz sayılardan da kısaca söz etmekte fayda bulunmaktadır.

Bir adam karısına “sen boşsun” dedikten sonra tek talak vaki olur; üç talaka niyet ederek böyle söylediğini iddia etse, niyetine itibar edilir ve üç talak birden gitmiş olur.¹⁶³ Adam karısına “seni öyle bir boşamayla boşadım ki bir daha dönüşü yok” diyerek mutlak bir lafızla boşasa üç talak vaki olur; “seni tek bir talakla dönüşü olmayacak şekilde boşadım” dese tek talak vaki olur.¹⁶⁴ Bir adam karısına “sen boşsun”, “sen boşsun”, “sen boşsun” dese te’kide niyet etse bir talak vaki olur. Yine aynı şekilde üç kere “sen boşsun” dese ancak tekrara niyet ederse üç talak vaki olur.¹⁶⁵ Üç talakla birden boşamak veya talak lafzını üç kere tekrar ederek boşamak zifafa girilmemiş olan kadın için üç talak vaki kılar.¹⁶⁶ Adam karısına “1 kere 1 yani bir defa boşsun” dese bir talak vaki olur, “2 kere 2 dört kere boşsun” dese üç talakla boş olur.¹⁶⁷ Bir kimse karısına “yarım talakla boşsun” veya “dörtte bir (1/4) talakla boşsun” gibi kesirli ifadelerde bulunsa bunlar bir talak yerine geçer.¹⁶⁸ Kadının bir uzvunu boşamak da böyledir. Adam karısına “elin boş olsun”, “saçın boş olsun”, “ayağın boş olsun” gibi ifadeler kullansa talak gerçekleşir.¹⁶⁹

Talak kelimesini birinin dilemesine bağlayarak yapılan boşamayı da üç grupta değerlendirebiliriz. Birincisi, Allah’ın dilemesine bağlamak, “Allah dilerse boşsun” gibi bir ifade kullanmakla talak hemen vaki olur.¹⁷⁰ İkincisi, insanların dilemesine bağlamak ki bu durumda da o kimsenin dilediği vakit talak gerçekleşir. Üçüncüsü de talak mesela taş, koyun, ağaç gibi meş’eti olmayan şüursuz varlıkların dilemesine bağlamaktır. Mezhebin meş’ur görüşüne göre talak şüursuz varlıkların dilemesine bağlamak, alay etmek olacağı için talak hemen gerçekleşir.¹⁷¹ Bir kimsenin talak karısının dilemesine bırakması ise ayrıca değerlendirilmelidir. Bu bağlamda adam

¹⁶³ Cündî, a.g.e., IV, 381.

¹⁶⁴ İbn Cellâb, a.g.e., s. 75.

¹⁶⁵ İbn Şâs, a.g.e., II, 189.

¹⁶⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 426-427.

¹⁶⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 191.

¹⁶⁸ İbn Şâs, a.g.e., II, 193.

¹⁶⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 433.

¹⁷⁰ İbn Şâs, a.g.e., II, 195.

¹⁷¹ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 321; Ak, *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, IV, 256.

karısına “nefsini üç defa boşa” dese kadın da bir defa boşasa talak gerçekleşmez, koca karısına “nefsini bir defa boşa” dese kadın da üç defa boşasa bir talak gerçekleşir.¹⁷²

Talak bu durumlardan başka bir zamana veya bir şarta da nispet edilebilir. Bu bağlamda talakı muaccel ve müeccel diye iki kısma ayırabiliriz.¹⁷³ Mesela bir adam karısını gelmesi kesin olan bir zamana -bir ay sonra, bir sene sonra gibi- nispet ederek boşarsa talak hemen gerçekleşir.¹⁷⁴ Bunun gibi bir şarta veya sıfata bağlanılan talaka müeccel talak denir. Mesela “şu eve girersen boşsun”, “Ahmet’le konuşursan boşsun”, “Mehmet seferinden dönerse boşsun” gibi şartlara bağlanılan talak bu durumların gerçekleşmesi ile vaki olur.¹⁷⁵ Muaccel talak ise mutlak bir talaktır ve şarta, sıfata, zamana bağlı olması söz konusu olmaz.¹⁷⁶

IV. Talak Çeşitleri

A. Sünnete Uygun Olup Olmamasına Göre

1. Sünnî Talak

İslam hukuku her meselede olduğu gibi talak konusunda da yapılan fiilin/muamelenin Kur’an ve sünnetin öngördüğü çerçevede bulunmasına bakar. Hukukta her meselenin bir yöntemi, her sorunun bir çözüm aşaması bulunmaktadır. Bu bağlamda talak mevzunun çeşitlerinden bahsederken ilk karşımıza çıkan ayırım, talakın hukuka uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ile alakalı bir ayırımdır. Burada talak-ı sünnîden kasıt bid’înin karşıtı olan talaktır ki sünnete uygun olan boşama anlamına gelmektedir.¹⁷⁷ Mâlikî literatüründe sünnî talak, şer’îatın vukuunu mübah kıldığı şekilde yani her temizlik döneminde bir defa olmak üzere üç defa yapılan talaktır¹⁷⁸; bid’î talak ise bunun tam tersi olarak bir defada üç veya bir

¹⁷² Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 440.

¹⁷³ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 319.

¹⁷⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 432.

¹⁷⁵ Ak, a.g.e., IV, 255.

¹⁷⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 319.

¹⁷⁷ Cündî, a.g.e., IV, 313.

¹⁷⁸ Bâcî, *el-Müntekâ*, V, 185; İbn Arabî, *el-Kabes*, II, 723; Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbü’t-ta’rifât*, s. 146.

temizlikte üç olarak ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Yine kadının bir cüz'ü üzerine yapılan talakta bid'î sayılmıştır.¹⁸⁰

Talak hususunda sünnî talakın sınırlarını tanımayan kimsenin talakı hukuken geçerli olmakla birlikte, bu kimse Rabbine asi olmuş, nefesine de zulmetmiş olur.¹⁸¹

Mâlikî mezhebinde sünnî talakla ilgili prensipler özetle altı maddede toplanabilir.

a. Boşanan kadının hayız görebilen bir kadın olması gerekir.¹⁸² Bu açıdan hamile, küçük kız ve menopoza girmiş kadının talakında sünnî-bid'î ayrımı geçerli değildir. Bir kimse bu kişilere dilediği sayıda dilediği zaman talak verebilir.¹⁸³ Ancak İmam Mâlik bu kimselerin de iddet beklemesi gerektiğini söyler.¹⁸⁴ Küçük kız ve menopoza girmiş kadın üç ay iddet bekler, hamile kadının da tek talakla boşandığında iddeti doğuma kadardır.¹⁸⁵ İstihazeli kadın ise istenilen zamanda boşanabilir, hamilelik şüphesi yoksa onun iddeti de bir senedir.¹⁸⁶ Neticede İmam Mâlik'e göre bu kadınlarda iddet içerisinde iken bunlara ikinci bir talak verilmesi sünnî talaka uygun değildir.¹⁸⁷

b. Boşamanın hayız esnasında olmaması gerekir.¹⁸⁸ Kadın hayızlı iken değil temizlik döneminde iken boşanmalıdır, yoksa bu boşama sünnete uygun olmaz. Bunun icma ile haram olduğu Mâlikî kaynaklarında yer almaktadır.¹⁸⁹ Böyle bir durumdaki kimse eğer ric'at hakkı varsa iddet içerisinde karısına dönmeye zorlanır.¹⁹⁰ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus kendisiyle cima edilmiş olan kadının temizlik döneminde boşanmasının geçerli ancak mekruh oluşudur.¹⁹¹

¹⁷⁹ Bâcî, *el-Müntekâ*, V, 185; İbn Arabî, *el-Kabes*, II, 723; Cürçânî, a.g.e., s. 146; İbn Şâs, *'İkdü'l-cevâhiri's-semûne fî mezhebi âlimi'l-Medîne*, II, 155.

¹⁸⁰ Desûkî, *Hâşiye*, II, 361.

¹⁸¹ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 262.

¹⁸² Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 316.

¹⁸³ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 262.

¹⁸⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 5.

¹⁸⁵ Sahnûn, a.g.e., II, 4.

¹⁸⁶ Sahnûn, a.g.e., II, 5.

¹⁸⁷ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 262.

¹⁸⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 316.

¹⁸⁹ Cündî, a.g.e., IV, 314; Ak, a.g.e., IV, 229.

¹⁹⁰ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 263; Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 399.

¹⁹¹ Sahnûn, a.g.e., II, 3.

Nitekim cima edilmeyen bir kadının hayızlı ve nifaslı iken boşanması bid'î değildir. Ancak Allah'a asi olunmuş olur.¹⁹²

c. Boşanmanın gerçekleştiği temizlik, içinde boşanmanın olmadığı hayız döneminden sonra gelen temizlik olmalıdır.¹⁹³

d. Cima edilmemiş olmalıdır. Kadının aynı temizlik döneminde hem cima edilmesi hem de boşanması geçerli olmakla birlikte sünnete uygun değildir.¹⁹⁴ Ancak bu durum hayızlı kadının boşanmasının yasaklanması gibi aynı derecede yasaklanmamakla beraber mekruh görülmüştür.¹⁹⁵

e. Bir defada tek bir boşama yapılmalıdır.¹⁹⁶ Bir temizlik döneminde iki veya üç talak verilmesi de sünnete uygun olmayan boşama şekillerindedir.¹⁹⁷ İki talak vermek de mekruh görülmüştür.¹⁹⁸ Temizlik veya hayız döneminde üç talak birden verilmesi geçerli olmakla birlikte Talak suresinin ilk ayetine dayanılarak yasaklanmıştır.¹⁹⁹ İbn Abdilber (ö. 463/1071) ve diğerlerine göre bir anda üç talak veren kimse zevcesinden icma ile boşanmış olur²⁰⁰ ve bu talak bid'î olan boşamaya girmektedir.²⁰¹ Bu maddeyle ilgili sahabenin uygulamasından şu delillere yer verilmiştir. İbn Abbas'tan rivayet edilen bir habere göre, kendisine bir adam gelerek ve amcasının karısını bir anda üç talakla boşadığını söylemiş o da bu adama bir çıkış yolu göstermeyip “amcan Allah'a asi oldu” demiştir.²⁰²

Enes'ten gelen bir rivayete göre, Hz. Ömer'e karısına bir mecliste üç talak veren bir adam getirilmiş, Hz. Ömer bu adamı dövmüş ve karısıyla arasını ayırmış yani boşamayı geçerli saymıştır.²⁰³ Bu olayların vukuunda İbn Abbas ve Hz. Ömer'e

¹⁹² İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 262; İbn Şâs, a.g.e., II, 156.

¹⁹³ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 316.

¹⁹⁴ İbn Şâs, a.g.e., II, 158.

¹⁹⁵ Cündî, *et-Tevzîh fi 'ş-şerhi 'l-muhtesari 'l-fer'iyi li ibni 'l-Hâcib*, IV, 314.

¹⁹⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 403.

¹⁹⁷ İbn Şâs, a.g.e., II, 157.

¹⁹⁸ Cündî, a.g.e., IV, , 314.

¹⁹⁹ Cündî, a.g.e., IV, , 314.

²⁰⁰ Cündî, a.g.e., IV, , 314.

²⁰¹ İbn Cellâb, a.g.e., 73.

²⁰² Cündî, a.g.e., IV, , 314.

²⁰³ Cündî, a.g.e., IV, , 315.

sahabeden hiçbirisi muhalefet etmemiştir.²⁰⁴ Neticede bir defada tek bir talak vermek sünnîdir, bir defada iki veya üç talak vermek geçerli olmakla birlikte bid'îdir.

f. Kadın iddet içinde olmamalı.²⁰⁵ Bu şartta kadına dönülmeden her temizlik döneminde bir defa olmak üzere boşama yapılmasına itiraz vardır. Bir temizlik döneminde bir defa boşanan kadın iddet beklediği için bu dönemlerde de boşama yapılamaz. Eğer arka arkaya her temizlik döneminde kadınla cima yapılmadan veya kendisine dönülmeden gelecek olan iki temizlik döneminde de kadına dönülmeden yapılan boşamalardan ilki sünnî, diğer ikisi bid'î talak olur.²⁰⁶

Netice itibariyle İmam Mâlik'e göre de yer ve adet bakımından ikili bir tasnife tabi tutulan²⁰⁷ sünnî talakta yukarıda izahına çalıştığımız altı prensip yer almaktadır. Yerden kasıt temizlik döneminde cimasız boşama, adetten kasıt ise bir talak vermektir.²⁰⁸ İmam Mâlik, sünnet olan boşamayı cimasız ve temizlik halinde bir defa boşamak, iddet bitinceye kadar da terk etmek olarak tarif etmiştir.²⁰⁹ İmam Mâlik'e göre, bir kimsenin zevcesini bir temizlik süresince üç defa boşaması uygun değildir. Eğer boşarsa bunlardan birincisi sünnî, son ikisi de bidate uygun boşama olur; ancak netice itibariyle üç talak da geçerlidir.²¹⁰

Mâlikî mezhebinin sünnî talakla ilgili genel hükümleri bu şekilde olmakla birlikte İbn Âşûr'un görüşleri de şöyledir.

İbn Âşûr da, bir anda üç talak vermekle ilgili olarak hiçbir talak vaki olmaz diyen Mukâtil (ö. 150/767) ve Dâvud ez-Zâhirî'nin (ö. 270/884) görüşlerini şâz ve bâtil olarak değerlendirmektedir. Zira ona göre talak sözünün zikredilip de talakın vaki olmayacağını düşünmek mümkün değildir. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* isimli eserinde, bir anda üç talak veren kimsenin sözüne itibar edilmeyeceğini söyler. Bununla birlikte o, tek talakın gerçekleşeceğini söyleyenlerin delilleriyle üç talak gerçekleşir diyen Mâlikîlerin de içinde buldukları cumhurun görüşlerini

²⁰⁴ Cündî, a.g.e., IV, , 315.

²⁰⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 316.

²⁰⁶ Cündî, a.g.e., IV, , 316.

²⁰⁷ İbn Abdilber, *el-Kâfî*, s. 263.

²⁰⁸ İbn Abdilber, *el-Kâfî*, s. 262

²⁰⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 3; Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 412.

²¹⁰ İbn Cellâb, *et-Tefrî'*, 73.

karşılaştırdıktan sonra tek talakın vaki olması görüşünü daha isabetli bulur.²¹¹ Ancak *Fetâvâ*'sında bu görüşünün aksine bir mecliste üç talak vermekle üç talakın birden gerçekleşeceğini ve bunun aksine fetva vermenin caiz olmayacağını söylemiştir. Hatta dört mezhebin bu görüşüne aykırı olarak fetva veren kimsenin fetva şartlarını bilmediğini ve onun sözüyle amel edilemeyeceğini de belirtmiştir.²¹²

İbn Âşûr'un bizzat kendi eserlerinden naklettiğimiz bu iki görüş arasındaki tenakuzu İbn Âşûr'un eski ve yeni görüşleri olarak değerlendirmek mümkündür. Zira bazı fakihlerin önceki görüşlerini terk edip yeni icthatlarda buldukları malumdur. İbn Âşûr *et-Tahrîr* isimli tefsirini 1380/1960 tarihinde tamamlamış bulunup, eseri otuz dokuz yıl altı ay gibi uzun bir sürede yazmıştır.²¹³ Buradan hareketle diyebiliriz ki tefsirin yazılmasına takriben 1920 tarihinde başlanmış olmaktadır. Yine elimizdeki verilere göre İbn Âşûr tefsirini mushaftaki sırayı esas alarak telif etmiştir²¹⁴ ve söz konusu düşüncesini de Bakara suresinin tefsirinin devam ettiği *et-Tahrîr*'in ikinci cildinde ele almıştır. Neticede otuz ciltlik bir tefsir olan *et-Tahrîr*'in ikinci cildi ilk birkaç senede kaleme alınmıştır. Diğer taraftan *Fetâvâ* isimli eser İbn Âşûr'un fetvâsı olarak 1938 yılında kaleme alınıp yayımlanmıştır.²¹⁵ Her iki eserin telif başlangıcı arasında bulunan on sekiz yıllık süre veya *et-Tahrîr*'in ikinci cildi ile *Fetâvâ* arasındaki en az on yıllık süre bizim için İbn Âşûr'un sonradan kaleme aldığı açık olan *Fetâvâ*'sındaki “bir mecliste üç talak vermekle üç talakın birden gerçekleşeceği” görüşünü tercih etmemize sebep teşkil etmektedir.

2. Bid'î Talak

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız, sünnî talak kayıtlarından birinin bulunmaması halinde bidate uygun boşama gerçekleşmiş olmaktadır. Ne kadar çok maddede sünnî talaka muhalefet edilirse o kadar çok bid'î talak vaki olur. Kısa bir tanımlama yapmak gerekirse sünnete muhalefet edilerek yapılan yani tek kelimeyle

²¹¹ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrîru'l-ma'ne's-sedid ve tenvîru'l-akli'l-cedid min tefsîri'l-kitâbi'l-mecîd*, II, 417-420.

²¹² İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s. 368-369-370.

²¹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX, 636.

²¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXX, 636.

²¹⁵ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s. 355.

üç talak vererek veya bir temizlik döneminde üç talak vererek gerçekleştirilen talak bid'îdir.²¹⁶

Sünni ve bid'î ayrımını bazı kayıtlarla izah ettikten sonra birkaç meseleye daha açıklık getirmek yerinde olacaktır. Bir kimse hamile olan, menopoza girmiş hayız görmeyen, hayız göremeyecek yaştaki küçük olan eşini istediği zaman tek talakla boşayabilir.²¹⁷ Hayız söz konusu olmadığı için bu kadınları boşarken hayızlıyken boşamadan kaynaklanan bid'î boşama ortaya çıkmamaktadır. Ancak bu kadınların boşanmasında sayı itibariyle bid'îlik söz konusu olmaktadır²¹⁸ ki, bunlar için öngörülen iddet süreleri içerisinde ve bir anda iki üç talak vermek sünnete aykırı olmaktadır.

B. Dönüştü Olup Olmamasına Göre

1. Ric'î/ Rac'î Talak

Ric'î talak, yeni bir mehir ve nikâh akdine ihtiyaç olmaksızın kocanın, boşadığı eşine iddet süresi içerisinde dönebilmesine imkân veren bir boşama şeklidir.²¹⁹ Buradan hareketle bir kimse zifafa girdiği karısını bir veya iki talakla boşamış olsa iddet içerisinde karısının rızası, velinin izni ve mehir olmaksızın tekrar karısına dönebilir.²²⁰ Ric'at hakkını iddet içerisinde kullanmayan kimse ise bu hakkı kaybeder.²²¹

Karısını ric'î talakla boşayan kimsenin iddet içerisinde karısına tekrar dönebilmesi için gerekli şartları şu şekilde maddeleyebiliriz.

a. Ric'î talak, zifaktan sonra olan talak için geçerlidir.²²² Zifafa girilmeyen kadın için ric'î talak yoktur, kadınla zifafa girilmemişse talak bâin olur.²²³

²¹⁶ Desûkî, *Hâşiye*, II, 361; Cürcânî, a.g.e., s. 146.

²¹⁷ İbn Cellâb, a.g.e., 73.

²¹⁸ İbn Şâs, *'İkdü'l-cevâhiri's-semîne fi mezhebi âlimi'l-Medîne*, II, 157.

²¹⁹ Desûkî, a.g.e., II, 361; İbn Manzûr, Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, VIII, 119.

²²⁰ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 291; İbn Cellâb, a.g.e., s. 75.

²²¹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 76.

²²² İbn Cellâb, a.g.e., s. 75.

²²³ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 291.

b. Ric'î talak, bir ve ikinci boşama için geçerlidir.²²⁴ Burada talak-ı nakıs ve talak-ı kâmil ayrımı da göz önüne alınmalıdır. Talak-ı kâmil hür erkeğin talakıdır, hakkı üçtür, talak-ı nakıs ise köle erkeğin talakıdır, hakkı ikidir.²²⁵ Neticede köle erkeğin ric'î talakı sadece birinci talak için geçerlidir. Kadının ise hür veya cariyeye olması hükmü değiştirmez, nitekim talak hususunda erkeğin durumuna bakılır.²²⁶

c. Ric'î talak, sarıh lafızlarla gerçekleşir, zira kinayeli lafızlar talak-ı bâine sebep olur.²²⁷ Aynı şekilde ric'at de niyete ihtiyaç olmaksızın sarıh bir sözle yapılır. Niyetle beraber gayr-i sarıh bir söz ve niyeti ortaya koyan bir fiil de ric'at için geçerlidir.²²⁸

d. Ric'î talak, iddet süresi içerisinde ric'at hakkı verir, iddet bitinceye kadar dönülmemişse talak bâine dönüşür.²²⁹ İddet süresi bitmesine rağmen dönmemekle ric'at hakkını kaybeden kimse eğer anlaşılırsa kadını yeni bir akitle tekrar nikâhlayabilir bu konuda öncelikli hakka sahiptir.²³⁰

e. Ric'î talak mutlak muhâla'ada söz konusu değildir.²³¹ Bir bedel karşılığında anlaşan eşler bâin talakla ayrılmış olur ve ric'at söz konusu olmaz.

f. Ric'î talak, dinden çıkmayla ortadan kalkar bâine dönüşür. Talaktan sonra iddet içerisinde kadın dinden çıkarsa ric'î talakın bâin talaka dönüşmesinden dolayı ric'at hakkı düşer.²³²

g. Temlikte (kocanın karısına boşama hakkı vermesi) tek boşama ric'î talaktır ve ric'at hakkı erkeğe aittir. Yani kocasının verdiği boşama hakkıyla tek talak yapan kadına iddet içerisinde kocası dönebilir.²³³

²²⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 468.

²²⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 313.

²²⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 441.

²²⁷ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, XVII, 23-36-48.

²²⁸ Bilmen, a.g.e., II, 225.

²²⁹ Sahnûn, a.g.e., s. 4.

²³⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 76.

²³¹ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 330.

²³² Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 459.

²³³ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, XVII, 64.

h. Ric'î talak kocanın nafaka ödeyememesi durumunda hâkim tarafından tek talakla gerçekleştirilmişse, koca ric'at hakkına iddet içinde zenginleşirse kavuşur.²³⁴

i. Ric'atte kocanın karısına döndüğünü bildirmesi sıhhat şartı değil, müstehap olarak görülmüştür.²³⁵ Aynı şekilde ric'ate şahit tutmak da vacip değil, müstehaptır.²³⁶ Ancak iddet bittikten sonra adam karısına “ben sana dönmüştüm” derse ric'ati geçerli olmakla birlikte sonradan iki adil şahit getirmesi gerekir.²³⁷ İbn Âşûr'a göre ise “*Kadınların iddet süreleri biteceğinde, onları ya uygun bir şekilde alıkoyun, ya da onlardan ayrılın; içinizden de iki adil şahit getirin*”²³⁸ ayetinin zahiri, şahit tutmanın hem talak hem de ric'at için vacip olduğuna delalet eder.²³⁹ Kocasının döndüğünden haberi olmayan kadın başka bir kimse ile evlenmiş ve ikinci koca ile zifafa girilmişse ilk koca kadını kaybetmiştir, zifafa girilmemişse iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre ilk koca öncelikli hakka sahip, diğer görüşe göre ikinci koca daha layıktır.²⁴⁰

Ric'atin sabit olma şekillerine geçmeden önce iddetle ilgili bazı hükümlere açıklık getirmekte fayda bulunmaktadır. Hayız gören bir kadının boşanması durumunda iddeti üç kuru' yani üç hayız dönemidir.²⁴¹ Zira İmâm Mâlik üçüncü hayzın görülmeye başlanmasıyla iddetin biteceğini söylemiştir.²⁴² Kadın lohusa iken boşanırsa kocası ona döndürülür ve iddeti nifas bittikten sonra başlatılır.²⁴³ Hayız görmeyen kadının iddeti ise üç aydır.²⁴⁴ İstihâze kanı gören kadının hamilelik şüphesi yoksa iddeti bir yıldır.²⁴⁵ Hamile kadının iddeti de doğuma kadardır.²⁴⁶

²³⁴ İbn Cellâb, a.g.e., s. 80.

²³⁵ İbn Rüşd, *el-Beyân*, V, 367.

²³⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İsrâf*, III, 456.

²³⁷ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 291.

²³⁸ “فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهَدُوا ذُوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ” Talak, 65/2.

²³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVIII, 309.

²⁴⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 81.

²⁴¹ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 262.

²⁴² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 4.

²⁴³ Sahnûn, a.g.e., II, 6.

²⁴⁴ Sahnûn, a.g.e., II, 5.

²⁴⁵ Sahnûn, a.g.e., II, 5.

²⁴⁶ Sahnûn, a.g.e., II, 4.

Boşanan kadının beklediği üç kuru‘ Mâlikî mezhebine ve İbn Âşûr’a göre üç temizlik dönemidir. İbn Âşûr iddet beklemenin gerekçesinin kadının rahminin çocuktan temiz olmasının anlaşılması olarak kabul edip bu durumun da kadının bir temizlik ve bir adet görmesiyle sabit olacağını belirtir. İbn Âşûr, üç kuru‘ beklemenin mantığını da kocaya rahmet edilmesi ve aile birliğinin devamı için kocaya fırsat verilmesi olarak açıklar.²⁴⁷

Karı kocadan birisi iddet bitmeden vefat ederse diğeri ona mirasçı olur. İddet bittikten sonra vefat olsa birbirlerine mirasçı olamazlar.²⁴⁸

Ric‘atin sabit olma şekillerine gelince, kocanın iddet içerisinde karısına dönmesi sözle olabileceği gibi niyetle beraber cinsel ilişki, öpmek, kucaklamakla da olabilir.²⁴⁹ İmam Mâlik’e göre cinsel ilişki ile birlikte niyet olmazsa kişi dönmüş olmaz.²⁵⁰ Bütün ric‘atler sözle olabilir ancak îlâ yapanın ric‘ati sadece cinsel ilişki ile nafakayı temin edemeyen fakirin ric‘ati de yalnızca zengin olmakla olur.²⁵¹

Ric‘atin sonuçları ise şu şekildedir; İddet süresince nafaka kocaya aittir. İddet içerisinde birbirlerine mirasçı olabilirler. İddet bitince bâin talak gerçekleştiği için mirasçı olamazlar. İddet içerisinde ikinci bir talak, îlâ, zihar geçerlidir. Koca iddet içerisinde beşinci bir kadınla evlenemez. İddet bekleyen karısının kız kardeşi, halası, teyzesi, yeğeni ile evlenemez. Bir kimse karısına iddet içerisindeyken dönse ve cima yapmadan tekrar boşasa ikinci bir iddet gerekmez önceki iddet kaldığı yerden devam eder.²⁵²

2. Bâin Talak

Bâin talak, kocanın boşadığı eşine ancak yeni bir nikâh akdi ve mehirle dönebildiği boşamadır.²⁵³ Bâin talak iki kısma ayrılır. Mutlak bâin ve ric‘inin

²⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 390-391

²⁴⁸ İbn Cellâb, a.g.e., s. 80.

²⁴⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 454-455.

²⁵⁰ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 292.

²⁵¹ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 292.

²⁵² İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 292; İbn Cellâb, a.g.e., s. 80.

²⁵³ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 64.

karşılığı olan bâin. Mutlak bâin talakın içine zifaktan önce yapılan talak, iktidarsızın talağı, muhâlaa ile yapılan talak girmektedir. Fesihlerin tamamı da (irtidat, sütkardeşi, karı-kocadan birinin diğerini satın alması olan mülk) mutlak bâin grubunda yer almaktadır.²⁵⁴ Zifaktan sonra bedelsiz yapılan talak ve hür için iki, köle için bir talak da -ister aynı anda ister ayrı zamanlarda- ric'înin karşılığı olan bâin talak grubuna girmektedir.²⁵⁵

Beynûnet-i kübranın gerçekleştiği boşanmalarda artık yeni bir akit haramdır. Bu şekilde boşanmış bir çiftin tekrar evliliğinin helal olabilmesi için üç şart vardır. Birincisi kadın sahih bir nikâhla başka bir kocayla evlenecek, ikincisi bu karıkoca arasında mübah bir birliktelik olacak yani hayız, ihram, oruç dışında bir birliktelik olacak, üçüncüsü kadın ikinci kocadan ölüm, fesih, muhâla'a gibi bâin bir talakla ayrılıp iddetini bitirecek.²⁵⁶

²⁵⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 314.

²⁵⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 314.

²⁵⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 314.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLİLİĞİN KARŞILIKLI RIZA, FESİH VE TEFRİK İLE SONA ERMESİ

I. Evliliğin Karşılıklı Rıza ile Sona Ermesi (Muhâla'a/Hul'a)

Muhâla'a, lügatte “ayırarak”, “izale etmek” gibi manalara gelip terim olarak “kadının veya onun rızasıyla başkasının kocaya verdiği bedel karşılığında yapılan talaktır.”²⁵⁷ Her ne kadar muhâla'anın gerçekleşmesi için Mâlikî kaynaklarında bedel zikredilmiş olsa da İmâm Mâlik'e göre muhâla'a lafzı zikredildikten sonra bedel olmasa bile muhâlaa gerçekleşir.²⁵⁸ Muhâla'ayı kabul eden kocanın akıl-ruh sağlığı yerinde bir ergen ve Müslüman olması şarttır. Sefihin muhâla'ası da geçerlidir.²⁵⁹ Yine küçük için baba, hâkim, vasi vs. muhâla'ayı yapmak üzere veli olabilirler ancak bu kimselerin küçük adına bedelsiz muhâla'a yapma ehliyetleri yoktur.²⁶⁰

Mâlikîlere göre muhâla'a bir talaktır fesih değildir.²⁶¹ Mutlak muhâla'a ric'ati düşürür yani koca bir bâin talakla karısından ayrılmış olur ve iddet içerisinde dönme hakkını kaybeder.²⁶² Eğer kadın “beni şu kadar mal karşılığında boşa” derse kocası da “seni dönme şartıyla boşadım” derse, bu durumla ilgili iki görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi muhâla'a sahihtir, ric'at de gerçekleşir. İkincisi muhâla'a gerçekleşir, ric'at gerçekleşmez.²⁶³ İkinci görüş muhâla'anın amacına daha uygundur ve bâin talak meydana geldiği için şartla da olsa ric'at gerçekleşmez.²⁶⁴ Diğer taraftan koca muhâla'ada birden fazla talaka niyet etmiş veya zikretmişse bunlar da geçerlidir.

²⁵⁷ Desûkî, *Hâşiye*, II, 247; İbn Arabî (543/1148), Ebû Bekir el-Maâfirî, *el-Kabes Fî şerh-i Muvatta-i Mâlik İbn Enes*, II, 741; Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-münîr*, s. 68; s. 106; Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 314.

²⁵⁸ Desûkî, *Hâşiye*, II, 347; Bâcî, *el-Müntekâ*, V, 304.

²⁵⁹ Cündî, *et-Tevzîh fi ş-şerhi'l-muhtesari'l-fer'iyyi li ibni'l-Hâcib*, IV, 277.

²⁶⁰ Cündî, a.g.e., IV, 277.

²⁶¹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 81.

²⁶² Derdîr, (1201/1786), Muhammed b. Ahmed, *Akrabü'l-mesâlik*, s. 68.

²⁶³ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 381.

²⁶⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 382-388.

Ancak muhâla'adan sonra yapılan talaklar hükümsüzdür, çünkü bâin talak olan muhâla'adan sonra mahal bulunmadığı için talakın da bir anlamı olmamaktadır.²⁶⁵

Muhâla'a için üç durum söz konusudur.

a. Bedelin haram olduğu muhâla'a. Burada da iki durum söz konusudur. Birincisi, adam karısına eziyet verip de kadın, bu adamdan kurtulmak için bedel veriyorsa talak geçerlidir ancak kocanın aldığı bedel haramdır; kadına iade etmesi gerekir.²⁶⁶ İkincisi, bedelin şer'an temlikî caiz olmayan içki, domuz gibi bir şey üzerine olması durumunda talak geçerlidir,²⁶⁷ adam kadından temlikî sahih başka bir mal talep edemez.²⁶⁸ Muhâla'a, hayvanın karnındaki gibi meçhul muhâla'a veya henüz ortaya çıkmamış ürün gibi madum bir bedel üzerine yapılabilir.²⁶⁹ Aynı şekilde bedelin teslim edilebilir olması veya vasıflarının bilinmesi de gerekli değildir.²⁷⁰

b. Mekruh olan muhâla'a. Esasen kadının rızasıyla mehirden az, mehirden fazla veya mehire denk bir bedelle muhâla'a caizdir.²⁷¹ Ancak kocanın mehirden fazlasını talep ederek karısına zarar verecek bir bedelle muhâla'a yapması mekruh görülmüştür.²⁷²

c. Mubah olan muhâla'a. Ayrılık talebinin kadından gelip kendi rızasıyla yaptığı muhâla'a mübah görülmüştür.²⁷³

Netice itibariyle muhâla'a fesih değildir, ric'ati ortadan kaldıran bâin bir talaktır. Koca anlaşılan bedeli hak eder ve alır. Kadın muhâla'ayı mehri üzerine yapmışsa ve daha önceden kabzetmişse mehri kocaya iade etmesi gerekir.²⁷⁴ Yine koca muhâla'a neticesinde iddet içerisinde beşinci bir kadınla veya boşandığı kadının

²⁶⁵ İbn Cellâb, *et-Tefri'*, s. 81.

²⁶⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 329; Bâcî, *el-Müntekâ*, V, 296-297.

²⁶⁷ Desûkî, a.g.e., II, 350; Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 388.

²⁶⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 329.

²⁶⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 392.

²⁷⁰ Desûkî, a.g.e., II, 348; Bilmen, a.g.e., II, 278.

²⁷¹ İbn Abdilber, *el-Kâfî*, s. 276.

²⁷² Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 329.

²⁷³ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 330.

²⁷⁴ Desûkî, a.g.e., II, 350.

kız kardeşi, halası, teyzesi, yeğeni gibi bir kadınla evlenebilir.²⁷⁵ Muhâla'a yapılan kadın adam için yabancı bir kadın gibidir, birbirlerine mirasçı da olamazlar.²⁷⁶

İbn Âşûr'a göre muhâla'a yapmak ve muhâla'a bedeli almak ancak kadının kocasını sevmemesi sonucu ilişkilerin bozulması durumunda helal olup bunun dışında haramdır. Çünkü o, "Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fidiye vermesinde (mehrinden vazgeçerse) ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın."²⁷⁷ ayetinde geçen istisnanın açık bir şekilde muhâla'anın şartı olarak zikredildiğini savunarak bu ifadeyi şart olarak kabul etmeyen ve bu durumu muhâla'a çeşitlerinin en yaygını olarak gören cumhur ve Mâlikîlerin ayetin zahirini bırakarak yaptıkları tevili batıl saymıştır.²⁷⁸ Muhâla'a bedelinin mehirden fazla olması meselesine gelince, Mâlik bunu haram görmese de ahlaka uygun bulmaz. İbn Âşûr ise ayetin zahir manasından hareketle ruhsat mahallinin sadece verilen mehirle sınırlı olduğu görüşündedir.²⁷⁹

II. Evliliğin Fesih İle Sona Ermesi

Nikâhta fesih, akitteki muttefekun aleyh veya muhtelefun fih olan bir bozukluk sebebiyle ya da daha sonra ortaya çıkan ve akdi iptal eden irtidat sebebiyle nikâhın talaklı veya talaksız sonlandırılmasıdır.²⁸⁰ Tanımda geçen muttefekun aleyh ifadesi sarih bir şekilde yasaklanmış akitleri, muhtelefun fih ifadesi ise hem sarih nehye dayanan ancak haramlığı hususunda ihtilaf edilmiş akitleri hem de sıhhat şartlarından birinin düşürülmesiyle ortaya çıkıp şer'îyatın temel ilkelerine göre fasit olan akitleri ifade etmektedir.²⁸¹

²⁷⁵ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 276.

²⁷⁶ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 276.

²⁷⁷ "وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ سُنِينَ إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ" Bakara, 2/229.

²⁷⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 411.

²⁷⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 412.

²⁸⁰ İbn Şâs (616/1219), Celâleddîn Abdullah, *'İkdü'l-cevâhirü's-semîne fi mezhebü âlimi'l-Medîne*, nşr. Muhammed Ebu'l-Ecfân- Abdulhafîz Mansûr, II, 92-93; Karâfi (684/1285), Şihâbuddîn Ahmed, *ez-Zehîra*, nşr. Muhammed Haccî, IV, 335.

²⁸¹ İbn Rüşd (595/1198), Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid ve Nihâyetü'l-muktesid*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz- Âdil Ahmed Abdülmevcûd, s. 481-482-483.

A. Akitteki Bozukluk Sebebiyle Fesih

Akitteki bozukluk sebebiyle fesih yukarıdaki tanımda geçtiği üzere iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda Allah ve Rasulü'nün haram kıldığına dair açık ve kesin bir nassın bulunduğu ve üzerinde ittifak edilen akitler vardır ki, bunlar talaksız feshedilir. İkinci kısımda da sarih nehye dair bir nass bulunup ihtilaf edilen akitler ve sıhhat şartlarından birinin eksikliği sebebiyle fasit olan akitler bulunmaktadır ki, bunlar da talaklı fesihtir.²⁸²

Esasen birinci kısımda akdin tekrar döndürülmesi mümkün olmayıp ebediyen geçersizdir. Ancak ikinci kısımda akdin fesadına sebep olan etkenler ortadan kaldırılınca akdin geçerli hale gelmesi mümkündür. Şimdi sırasıyla örnekler üzerinden ve hükümleriyle konuyu değerlendirelim.

Sarih nehiyle ve ittifakla yasaklanan akitlere öncelikle nesep, radâ', hısımlık sebebiyle kendileriyle evlenilmesi haram olanlarla yapılan nikâh akdi girer ki bunların haramlığı Kur'an nassıyla sabittir.²⁸³ Bunlardan başka nikâhu'l-mut'a ve iddet bekleyen kadınla yapılan nikâh da bu hükme dâhildir. Bunlar talak lafzı zikredilse de talaksız feshedilip, ayrıca zifaktan önce veya sonra olması hükmü değiştirmemektedir.²⁸⁴ Ancak zifaktan önce birbirlerine mirasçı olamazlar ve kadın mehir alamaz. Zifaktan sonra olursa mehr-i müsemmâ tahakkuk eder.²⁸⁵ Ric'î talakın dışında iddet bekleyen bir kadınla nikâh yapıldığı durumda, ister iddet içerisinde ister iddet dışında adam kadına zifaf veya öpme vb.ni yaparsa o kadın ona ebediyen haram olur. Zifaf ve mukaddimelerini yapmazsa iddet bitince adam o kadına istediği zaman nikâh yapabilir. Ric'î talakla iddet bekleyen kadına nikâh yapılırsa o adam kadına ebediyen haram olmaz. Ancak Ric'î talak olduğunu bilerek zifaf yaparsa had gerekir.²⁸⁶

²⁸² İbn Şâs, a.g.e., II, 92-93; Şernûbî (h. 1348), Abdülmecid b. İbrahim, *Takrîbu'l-Meânî alâ metni'r-risâle*, s. 136-137; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 493.

²⁸³ Nisâ 4/22-23; Şernûbî, a.g.e., s. 137-138; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 459-460-461-462.

²⁸⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 483; Şernûbî, a.g.e., s. 136.

²⁸⁵ Karâfî, a.g.e., IV, 193-194; Şernûbî, a.g.e., s. 136.

²⁸⁶ Şernûbî, a.g.e., s. 136.

Akdin fesadı konusunda ittifak bulunmayan ama akdin feshini gerektiren durumlara velisiz kıyılan nikâh, nikâhtan sonra zifaktan önce iki şahidin bulunmaması, mehirsiz olarak veya meşru olmayan bir mehirle akdedilen nikâh, nikâhu'ş-şiğâr, ihramlının nikâhı, hüllecinin nikâhı, ölümlü sonuçlanan hastalık halindeki kişinin nikâhı, başkasının talip olduğu kadınla yapılan nikâh dâhil olmaktadır.

Velisiz kıyılan nikâh ister zifaktan önce ister zifaktan sonra olsun (çocukları olsa bile) talakla feshedilir. Fesih zifaktan önce olursa kadın hiçbir şey alamaz. Eğer koca ihramlı değilse ve zifaf yapmışsa kadın mehr-i müsemâyı alır; şayet koca ihramlı iken zifaf yapmışsa kadın mehr-i misli alır.²⁸⁷

Mâlikî mezhebine göre iki şahit bulundurmamak nikâh akdinin sıhhat şartlarından biri olarak görülmeyip, zifaf için vacip kabul edilmiştir. Eğer koca iki şahit tutmadan kadına zifaf yaparsa, sahih nikâh neticesinde bu durum olduğu için araları bir talakla feshedilir. Bu fesih hâkim kararıyla gerçekleştiği için de bir bâin talak sayılır. Bundan sonra koca, kadına ancak kadının rahmi üç hayızla temizlendikten sonra talip olabilir. Karı koca zifaf yaptıklarını ikrar eder veya zina da olduğu gibi dört şahitle zifafları ispatlanırsa bunlara had uygulanır. Ancak nikâh, düğün yemeği ve def çalmak gibi bir şeyle insanlar arasında şüyu bulmuşsa ya da akde ve zifafa dair bir şahit varsa şüphe ile had düşer.²⁸⁸

Mâlikî mezhebinde mehir en az dinarın dörtte biri veya üç dirhem olmak zorundadır. Zira bu miktar Allah hakkı olup karı-koca anlaşarak da olsa bunu kaldıramazlar. Mehirsiz kıyılan nikâh ve şer'an haram olan bir şeyi veya kaçan bir hayvanı mehir saymak gibi aldatma üzerine akdedilen nikâh zifaktan önce bir talakla feshedilir. Kadın, zifaktan önce fesih olduğunda hiçbir şey alamaz, zifaktan sonra ise evlilik mehr-i misille devam eder.²⁸⁹

²⁸⁷ Şernûbî, a.g.e., s. 134-136.

²⁸⁸ Mağribî, *Mevâhibü'l-Celîl li şerhi Muhtasarı Halîl*, V, 29; Şernûbî, a.g.e., s. 134; Desûkî, *Haşiye*, II, 216-217.

²⁸⁹ Şernûbî, a.g.e., s. 134-136.

Nikâhu'ş-şığâr, iki kadının birbirine karşılık olarak ve mehirsiz iki erkeğe nikâhlanmasıdır.²⁹⁰ Bu akit zifaktan önce de olsa sonra da olsa feshedilir. Fesih zifaktan önce gerçekleşirse mehir gerekmez, zifaktan sonra olursa mehr-i misil verilir.²⁹¹

İhramlı kimse kendisi nikâhlanamadığı gibi bir başkasını da nikâhlayamaz. Şayet bir kimse ihramlı iken nikâh yaparsa bu nikâh, zifaf olsun olmasın bir bâin talakla feshedilir. Böyle bir fesihden sonra kadın da zifaktan önce hiçbir şey talep edemez ancak zifaktan sonra mehr-i müsemmayı hak eder.²⁹²

Hülle nikâhı, üç talakla boşanmış bir kadını önceki kocasına tekrar helal kılmak için yapılan bir nikâhtır.²⁹³ Bu amaçla evlenen kişinin nikâhı da zifaktan önce de olsa sonra da olsa bir talakla feshedilir. Zifaf olursa kadın bir görüşe göre müsemma başka bir görüşe göre ise mehr-i misil alır. Zifaf olmazsa kadına bir şey verilmez.²⁹⁴

Ölümcül bir hastalığa yakalanmış kimsenin kadın olsun erkek olsun nikâhlanması caiz değildir. Eğer nikâhlanırsa zifaf olsun ya da olmasın akit feshedilir. Zira ölümcül hastalığa tutulmuş kimsenin yeni bir varis ortaya çıkarması yasaklanmıştır. Hastalığın ölümcül olmadığı, adam iyileştikten sonra anlaşılırsa evlilik devam eder. Zifaktan önce feshedilen akitte her hangi bir mehir tahakkuk etmez ancak zifaktan sonra akit fesh edilirse, adam öldüğü takdirde kadın vasiyetten önce malın üçte birinden mehrini alır ama mirasçı olamaz. Ancak adam zifaf ve fesihden sonra bu hastalıktan iyileşirse, kadın mehrini malın tamamından alır.²⁹⁵

²⁹⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 481.

²⁹¹ Şernûbî, a.g.e., s. 136.

²⁹² Şernûbî, a.g.e., s. 136-141.

²⁹³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 482.

²⁹⁴ Şernûbî, a.g.e., s. 140-141.

²⁹⁵ Şernûbî, a.g.e., s. 141.

Son olarak fâsık olmayan bir kimsenin talip olduğu ve rızalaşıp anlaştığı bir kadınla nikâh yapmak da caiz değildir. Böyle bir nikâh zifaktan önce feshedilir, zifaktan sonra ise geçerli olur.²⁹⁶

B. İrtidat Sebebiyle Fesih

İrtidat, İslam dininden çıkıp küfre girmek demektir.²⁹⁷ İrtidatın amelleri ve nikâhı iptali konusunda âlimler arasında ihtilaf bulunduğu için, irtidat eden kimsenin eşiyle arası bir bâin talakla feshedilir. Dinden çıkan kimse ister erkek olsun ister kadın olsun, irtidat eden kimse iddet içerisinde tekrar Müslüman olsa da bâin talakla araları ayrıldığı için artık ric'at hakları yoktur.²⁹⁸ İrtidat hususunda İbn Âşûr İmâm-ı Mâlik'in görüşünü benimseyip, irtidat eden kimsenin nikâh bağının kopacağını ve yeniden Müslüman olsa da diğer amelleri gibi nikâh bağının avdet etmeyeceği görüşündedir.²⁹⁹

Diğer taraftan irtidat olayının tersinden baktığımızda, müşrik veya kâfir karı-koca Müslüman olursa veya adam Müslüman olmuş ve kadın ehli kitaptan ise nikâhlarının devamı hususunda hiçbir ihtilaf yoktur.³⁰⁰ Koca Müslüman olduğunda kadının müşrik ya da mecusi olması veya kadının kocasından önce Müslüman olması durumlarında ihtilaf vardır. Bu durumda Mâlikîler, iddet bitmeden kadının veya kocanın Müslüman olması durumunda nikâhın devam edeceğini, iddet bittikten sonra ise aralarının feshedileceğini söylemişlerdir.³⁰¹

İbn Âşûr, bu son mesele ile ilgili olarak Mâlikîlerin görüşlerinden ayrılır.

İbn Âşûr, *“Ey inananlar! İnanmış kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mümin kadınlar olduklarını öğrenerseniz, inkârcılara geri çevirmeyin. Bu*

²⁹⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 291-292; Mağribî, *Mevâhibü'l-Celil li şerhi Muhtasarı Halil*, V, 30.

²⁹⁷ Zuhayli, a.g.e., VI, 183.

²⁹⁸ Karâfî, a.g.e., IV, 335; Şernûbî, a.g.e., s. 140.

²⁹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 332-333.

³⁰⁰ Ak, *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, V, 323.

³⁰¹ Şernûbî, a.g.e., s. 140; Ak, a.g.e., V, 322-323.

kadınlar, o inkârcılara helal değildir Onlar da bunlara helal olmazlar”³⁰² ayetinden hareketle Müslüman olmuş bir kadın ile kâfir kocasının aralarının ayrılmasının vacip olduğunu söyler. Zira ona göre İslâm, Müslüman olan kadın ile kâfir kocasının nikâh bağıını izale etmektedir.³⁰³

III. Evliliğin Tefrik ile Sona Ermesi

Evliliğin tefrik ile sona ermesi, hukukta boşama salahiyetine sahip bulunmayan kadının herhangi bir özre binaen muhâla’a da mecbur bırakılmadan mahkeme yoluyla ayrılık talep edebilmesini sağlar. Tanımına ilk maddede değineceğimiz tefrik hadisesinin belli başlı gerekçeleri bulunmaktadır. Bu gerekçeler başta zifafa mani olan hastalık veya kusur, kocanın nafaka vs. yükümlülüklerinde aciz kalması, karı-kocadan birinde ortaya çıkan nefret ettirici bir hastalık, koca zulmü, kocanın gaipliği veya esareti gibi durumları ihtiva etmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde sadece tefrik konularından yargı yoluyla boşanma ve kocanın kaybolması bahislerine değinmekteyiz. Liân ve îlâ da bu başlık altında zikredeceğimiz ve talak olmaması yönüyle bu konu altında işlediğimiz diğer iki husus olmaktadır.

A. Evliliğin Yargı Yoluyla Sonlanması/ Tefrik ve Tanımı

Tefrik, kelime olarak iki şeyin ayrılığını ifade ederken³⁰⁴ terim olarak hâkimin kararıyla evlilik akdinin sonlandırılması manasındadır.³⁰⁵ Yargı yoluyla tefrik tanımdan da anlaşılacağı üzere haklı nedenlerle kadının mahkemeye müracaat ettiği durumlarda söz konusu olmaktadır. Mesela evlilik akdi gerçekleşikten sonra mehrini henüz teslim etmemiş olan kocaya kadın kendini teslim etmeyebilir. Hâkim kocaya mehri vermesini emreder, koca mehri vermiyorsa ve zifaf yapılmamışsa hâkim aralarını tefrik eder, zifaf yapılmışsa tefrik edemez kocanın durumuna göre bir ödeme planı yapılır.³⁰⁶ Yine kadının kocası tarafından ihmal edildiği durumlar da

³⁰² يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِيْنَ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ " Mümtehine, 60/10.

³⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVIII, 158.

³⁰⁴ Firuzabâdî, a.g.e., s. 1175.

³⁰⁵ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 291-292.

³⁰⁶ İbn Cellâb, *et-Tefri'*, s. 79.

tefriğe neden olabilir. Mâlikî mezhebine göre kocanın evini terk etmesiyle ihmal edilip zarar gören kadın mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.³⁰⁷ Kadının rızası olmadan uzun süre kocanın ondan uzakta yaşaması bu duruma örnek verilebilir. Kocanın ilim, ticaret gibi meşru bir mazereti olmaksızın nafaka ihtiyacını karşılayarak ayrılmış olması durumu değiştirmemektedir.³⁰⁸ Böyle bir durumda hâkim kocayı karısına dönmesi veya onu yanına alması ya da boşaması hususlarından birini tercihe zorlar. Koca bu seçeneklerden hiçbirini yapmadığı zaman da hâkim zarar gören kadını tefrikle kocasından ayırır.³⁰⁹ Kocanın uzakta yaşadığı ve kadının zarar gördüğü süre ile alakalı tartışmalarda Mâlikî mezhebinde bu sürenin bir, üç, dört yıl olduğu gibi farklılıklar bulunmakla birlikte tercih edilen görüşe göre bu süre bir yılı bulduğunda kadın mahkemeye başvuru hakkı kazanır.³¹⁰ Netice itibariyle araları tefrik edilen karı koca bir bâin talakla ayrılmış olur.³¹¹

B. Hanımına Zina İsnadı Sebebiyle Yeminleşme ve Lânetleşme (Mülâ'ane/Li'ân)

Li'an, lanetleşme manasında bir kelime olup terim olarak karısına zina isnadında bulunan kocanın bu iddiasına dört şahit getiremediği durumlarda hâkim karşısında eşiyle özel ifadelerle lanetleşmelerini ifade eder.³¹² Li'an Mâlikîlere göre bir fesihtir, talak değildir.³¹³ Li'anı şahit getirmeye gücü yeten kimse de yapabilir.³¹⁴ Li'an fasit bir nikâhla da olsa evlenmiş olan eşler arasında gerçekleşir.³¹⁵ Eşlerden birinin adil birinin fasık, biri hür biri köle, birinin Müslüman diğerinin ehl-i kitaptan olması sonucu değiştirmez.³¹⁶ Ancak hür koca ile cariye eş ve Müslüman koca ile zimmî eş arasındaki li'an sadece çocuğun nesebinin reddedilmesi içindir.³¹⁷ Efendi

³⁰⁷ Desûkî, *Hâşiye*, II, 479; Zuhaylî, a.g.e., VII, 533.

³⁰⁸ Desûkî, *Hâşiye*, II, 479; Zuhaylî, a.g.e., VII, 533.

³⁰⁹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 93.

³¹⁰ Derdîr (1201/1786), Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, II, 519.

³¹¹ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 258.

³¹² İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, tahrir edenin notu, XVII, 198; Zürkânî (h. 1122), Muhammed b. Abdülbâkî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm-ı Mâlik*, III, 241; İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 388.

³¹³ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 520.

³¹⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 509-510.

³¹⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 506.

³¹⁶ İbn Cellâb, a.g.e., s. 97.

³¹⁷ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 286.

de cariyesine li'an yapamadığı gibi, burulmuş, mecbub (organı kesilmiş) ve çocuk için de li'an yoktur.³¹⁸

Kocasını zina halinde yakalayan bir kadın için li'an hakkı yoktur. İbn Âşûr, li'anın meşru kılınma illetinin kocanın karısını zina ederken görüp kendine bitişecek olan nesebi reddetmesi için meşru kılındığını, kadın için böyle bir durum söz konusu olmayacağından kadına li'an hakkı verilmediğini söyler. Bir kadının kocasını zina ederken gördüğünü söylemesinin hükmü ise duyarlı bir Müslümanın kötülüğü gidermek kastıyla yaptığı fiil gibidir.³¹⁹

Li'an kocanın yeminiyle başlar. Koca hâkimin huzurunda dört kez karısının zina ettiğini açık bir şekilde beyan ederek Allah'a yemin eder. Beşincisinde eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendisinin üzerine olmasını diler. Kadın da dört defa zina etmediğine dair Allah'a yemin eder, beşincisinde eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.³²⁰ Erkeğin kendi nefesine lanet etmesinin ve kadının da kendi nefsi için gazap dilemesinin hikmetini İbn Âşûr şu şekilde açıklar. Lanet uzaklaştırma manasında olup erkek eğer yalan söylüyorsa, kadına yaptığı iftira neticesinde eşini, insanların lanetine arzettiği ve diğer erkelerin evlilik hususunda ona yaklaşmamasına sebep olacağı için "ceza amelin cinsine göreder" fehvasınca erkeğin kendine lanet etmesi, yani Allah'ın rahmetinden kendisini uzaklaştırması istenmiştir. Eğer erkek doğru söylüyorsa, kadın yaptığı fiille kocasını kızdırdığı gibi ceza olarak da kadından Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi istenmiştir.³²¹

Li'an iki gerekçeyle meşrû kılınmıştır. Birincisi neseb reddi için, ikincisi had cezasından kurtulmak için.³²²

Li'ânın yapılabilmesi için şu üç durumdan birisinin gerçekleşmiş olması gerekir.

³¹⁸ İbn Cellâb, a.g.e., s. 97.

³¹⁹ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s.360.

³²⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 99.

³²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XVIII, 166-167-168.

³²² Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 39.

a. Bir adamın karısının zina ettiğini iddia etmesi ve olayı şahitlerin anlattığı gibi anlatabilmesidir.³²³ Eğer bunu yapamazsa İmam Mâlik'ten gelen bir görüşe göre liana gidilir, diğer görüşe göre ise liana gidilmez bu adama had cezası uygulanır.³²⁴ İbn Âşûr da İmam Mâlik'in bu ikinci görüşünü kabul edip, mülâ'änenin Allah'ın eşlere zaruret halinde verdiği bir ruhsat olduğunu söylemiştir. Ona göre bu zaruret hali ancak kocanın karısını zina ederken gördüğünü iddia etmesi veya kocanın, karısının taşıdığı çocuğu reddetmesi sonucunda uygulanabilir. Koca bu iddiasını da hamile olmadığını kesin olarak bildiği karısına yaklaşmamasına rağmen onun hamile kalmasına dayandırır.³²⁵

İbn Âşûr bu iki durumun dışında başkasından duyarak veya evde sadece yabancı bir adamı görmekle eşine zina isnadında bulunsa ya da karısına hakaret kastıyla “ey zâniye” dese lian meşru olmaz, adama had cezası uygulanır.³²⁶ Adam karısının zina ettiğine dair kendisi dâhil dört şahit getirirse kocanın şahitliği reddedilir.³²⁷ Çünkü li'an bir yemindir şehadet değildir.³²⁸ Bu durumda kocanın şehadeti kabul edilmez, koca had cezasından mülâ'ane yaparak kurtulabilir. Diğer üç şahide de hadd-i kazif uygulanır.³²⁹ Koca karısının zina ettiği adamı da belirtirse li'an yapıldıktan sonra karısı için hadden kurtulur ancak zina isnadında bulunduğu adam için kendisine had uygulanır, böyle bir iddiası olmazsa had gerekmez.³³⁰

b. Bir kimsenin karısıyla cima yaptıktan sonra en az bir hayız gördüğünü ve daha sonra cima yapmadığını böylece eşine istibra yaptığını ancak eşinin hamile olması üzerine bu çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesi.³³¹ Bir kimse bu şekilde istibra yaparak çocuğun kendisinden olmadığını iddia ederse mülâ'ane yaparak çocuğun kendisine nisbet edilmesinden kurtulur.³³² Ancak istibra yaptığını

³²³ İbn Cellâb, a.g.e., s. 98.

³²⁴ İbn Cellâb, a.g.e., s. 98.

³²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XVIII, 163.

³²⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XVIII, 164.

³²⁷ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 526.

³²⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 510.

³²⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 526.

³³⁰ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 523.

³³¹ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 286.

³³² Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 40.

iddia etmeden çocuğu reddederse bir görüşe göre mülâ'ane yapar, diğer görüşe göre hadd-i kazif uygulanır ve çocuk ona nispet edilir.³³³

c. Eşiyle hiç ilişkiye girmediğini söylemesi.³³⁴

Mülâ'ane sözle yapılan bir yeminleşme olmasına karşın, dilsizin bilinen işaretiyle veya yazısıyla li'an yapılabilir. Ancak bu li'an nesebi red için söz konusudur, zina isnadı için yapılması hususunda ihtilaf olmakla beraber tercih edilen görüşe göre yapılamaz.³³⁵ Yine bir kimse zina sonucu eşinin hamile olduğunu bildiği halde çocuk doğuncaya kadar özürsüz sussa, çocuk doğduktan sonra mülâ'ane yapamaz, çocuğu reddedemez.³³⁶

Li'anla ilgili bazı hükümler de şöyledir.

- Li'ana kadın başlayıp hâkim aralarını ayırsa talak gerçekleşmez, li'ana erkeğin başlaması kadının erkekten sonra yapması gerekir.³³⁷
- Erkeğin lanet etmesiyle çocuk ona nisbet edilmez, kazif haddi düşer ve sadece erkeğin lanetiyle araları ayrılmaz.³³⁸
- Kadın lanet etmezse zina haddi sabit olur, nikâh devam eder koca boşamadıkça ayrılmaz, kocası karısına mirasçı olur.³³⁹
- Kadın lanet ederse had düşer, ebediyen birbirlerine haram olarak ayrılırlar.³⁴⁰
- Her ikisi de lanet ettikten sonra hâkimin hükmüne gerek kalmadan ebedi ayrılık gerçekleşir.³⁴¹
- Bu ayrılıkla kadın erkek birbirine ebediyen haram olurlar.³⁴²

³³³ İbn Cellâb, a.g.e., s. 98.

³³⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 39-40.

³³⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 41.

³³⁶ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 528.

³³⁷ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 289.

³³⁸ İbn Cellâb, a.g.e., s. 99.

³³⁹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 99.

³⁴⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 100; Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 40.

³⁴¹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 519.

- Mülâ'ane bittikten sonra adam kendisini yalanlarsa nesep sabit olur, kazif haddi uygulanır, ebedi haramlık devam eder.³⁴³
- Mülâ'anenin iddetinde ise hiçbir nafaka tahakkuk etmez.³⁴⁴

C. Eşine Yaklaşmama Yemini (Îlâ)

Îlâ, sözlükte mutlak yemin, ıstılahta ise hususi yemin manasındadır.³⁴⁵ Daha açık bir tanımla, îlâ, kocanın Allah'ın herhangi bir isim veya sıfatını anarak karısına dört aydan daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir.³⁴⁶ Kocanın karısıyla birlikte olmaktan kaynaklanan cenabetten gusletmeyeceğine dair yemin etmesi de îlâdır. Çünkü böyle bir kimse kefaretsiz cinsel ilişkiye giremez. Yine bir kimse karısına seninle cima edersem şu kadar namaz kılayım, haccedeyim, oruç tutayım gibi sözler söylese îlâ yapmış olur.³⁴⁷

Îlâ yapanın Müslüman, mükellef olması ve cinsel ilişkiye güç yetirebilmesi şarttır.³⁴⁸ Buna mukabil gayr-i müslimin,³⁴⁹ küçüğün, ileri derecede yaşlanmış kimsenin³⁵⁰ ve hastalık, uzuvdaki noksanlık vs. bir sebepten dolayı cinsel ilişkiye güç yetiremeyenin îlâsı geçersizdir.³⁵¹

Sarhoşun, sefihin, bilinen işaretiyle veya kitabetiyle dilsizin îlâsı geçerlidir.³⁵² Bir kimsenin yemin etmeksizin zarar kastıyla karısına yaklaşmayı terk etmesi de îlâ kapsamındadır.³⁵³

Karısına zihar yapıp kefarete ödedikten sonra zarar kastıyla karısına yaklaşmayan kimse de îlâ yapmış sayılır.³⁵⁴

³⁴² Kayrâvânî, a.g.e., s. 114.

³⁴³ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 521.

³⁴⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 348.

³⁴⁵ Cürcânî, a.g.e., 32; İbni Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 384-384.

³⁴⁶ İbn Abdilber, *el- Kâfi*, s. 279.

³⁴⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 336.

³⁴⁸ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, XVII, 80; Bâcî, *el-Müntekâ*, V, 230.

³⁴⁹ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 474.

³⁵⁰ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 471.

³⁵¹ Bâcî (474/1081), Süleyman b. Halef, *el-Müntekâ Şerhu Muvatta Mâlik*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ, V, 230-231; Bilmen, a.g.e., II, 297.

³⁵² İbn Abdilber, *el- Kâfi*, s. 279.

³⁵³ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 471.

Diğer taraftan bir adam çocuğu süttten kesilene kadar karısına yaklaşmayacağına veya hasta karısına iyileşinceye kadar yaklaşmayacağına dair yemin etse bakılır, eğer adamın zarar kastı varsa ve sabitse bu îlâ sayılır, yok eğer adamın niyeti kadını ve çocuğu düşünmekse bu îlâ olmaz.³⁵⁵

Doğrudan îlâdan dolayı talak gerçekleşmez.³⁵⁶ Îlâ süresi biter bitmez de talak vaki olmaz.³⁵⁷ Kendisi için îlâ yapılmış kadın kocası boşamadıkça veya hâkim ayırmadıkça kendini boşayamaz, zira kadın boşamaya ancak temlikle yani tefvîz-i talak ile sahip olabilir.³⁵⁸

Koca dört aydan daha fazla karısına yaklaşmayacağına dair yemin eder veya nezirde bulunur ise süre dolmadan önce cima edip karısına döndüğü takdirde yemin etmişse, onu bozmuş olur kefarete gerekir, nezretmiş ise onu yerine getirir.³⁵⁹ Bu süre içerisinde de kadın muhayyer bırakılır, dilerse hâkime başvurur dilerse başvurmaz.³⁶⁰ Eğer koca dört aylığına ya da daha az süreyle yemin etmiş veya nezirde bulunmuş ise kadının mahkemeye müracaat hakkı yoktur.³⁶¹ Kadın dört aydan fazla süren îlâda mahkemeye başvurur, hâkim de kocaya karısına dönmesi için dört ay süre verir. Bu süre içerisinde karısına dönen koca kefarete verir, dönmezse hâkim kocaya karısını boşamasını³⁶² veya ona dönmesini emreder.³⁶³ Neticede koca hâkimin emrini de yerine getirmezse, hâkim bir ric'î talakla aralarını ayırır. Kocanın karısına dönmesi ise ancak cima ile olur.³⁶⁴ Hâkimin emriyle karısına döndürülen koca özürsüz olarak îlâsını sürdürürse ric'at hakkını kaybeder. Ancak hastalık, hapis, sefer, yaşlılık gibi bir özre binaen yaklaşamıyorsa ric'ati sahihtir.³⁶⁵

³⁵⁴ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 473.

³⁵⁵ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 470.

³⁵⁶ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 279.

³⁵⁷ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 336.

³⁵⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *el-İşrâf*, III, 468.

³⁵⁹ İbn Cellâb, *et-Tefri'*, s. 91.

³⁶⁰ İbn Cellâb, a.g.e., s. 91.

³⁶¹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 91.

³⁶² İbn Cellâb, a.g.e., s. 91.

³⁶³ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 335.

³⁶⁴ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, s. 280.

³⁶⁵ İbn Cellâb, a.g.e., s. 91.

İbn Âşur îlâ ile ilgili olarak dört aylık sürenin bitiminde koca veya hâkimden birinin boşama lafzı olmaksızın karı-kocanın arasında talak vaki olmayacağına dair Mâlikî mezhebinin görüşünü diğer mezheplere tercih etmektedir. Zira ona göre “*Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay bekleyebilirler; eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar ve merhamet eder. Şayet boşanmaya kararlı iseler, bilsinler ki Allah şüphesiz işitir ve bilir*”³⁶⁶ ayetinde geçen “Allah’ın işitmesi” bir işitilene gerektirmektedir. Bu işitilen şey ise dört ayın bitiminde kocanın ya da hâkimin boşama kelimasıdır.³⁶⁷ Diğer taraftan İbn Âşûr, îlânın kadına zarar verme kastı taşıması durumunda haram, kadını tedib veya şer‘î bir sebebe binaen süre uzun olmamak şartıyla mübah –ki Hz. Peygamber kendi eşlerine bir ay süreyle bunu yapmıştı-, nefislerine ancak yeminle hâkim olabilen insanların hastalıktan korunmak, doğum kontrolü vs. gibi meşru gerekçelerle mefsetedi def maslahatı celp deliline dayanarak îlâya başvurmasını yine mübah saymıştır.³⁶⁸

D. Kocanın Kaybolması

Bir adam evinden uzaklaşıp, yeri bilinmiyor, kendisinden haber alınmıyorsa o adama hukuken mefkûd (kaybolmuş) denilmektedir.³⁶⁹ Bir kimsenin dâruislam’da kaybolması, darulharpte kaybolması, Müslümanların kendi aralarında yaptığı savaşta kaybolması ve Müslümanların kâfirlerle yaptığı savaşta kaybolması şeklinde mefkûd için dört durum söz konusudur.³⁷⁰ İbn Âşûr bu durumları darulislam, dâruharb ve Müslümanlar arasında vaki olan fitne yerleri şeklinde üç bölümde değerlendirmekte ve aşağıda geçtiği üzere mezhebin görüşlerine mutabık kalmaktadır.³⁷¹

İslâm beldesinde kaybolan kişinin karısı bu durumda mahkemeye başvurur. Hâkim, adam hakkında tahkikat yapar ve ona ulaşmaya çalışır. Eğer kadın nafakasını

³⁶⁶ “لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِنْ نِسَائِهِمْ نَرْبُصُنْ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ” Bakara 2/226-227.

³⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 387.

³⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, II, 386.

³⁶⁹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 107; Ak, *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, V, 307.

³⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 477.

³⁷¹ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s. 358.

alabiliyorsa³⁷² hâkim kadına da dört yıl beklemesini söyler.³⁷³ Bu bekleyiş kadının mahkemeye başvuru tarihinden itibaren başlar ve süre tamamlanınca kadın hâkimden ayrılık talebinde bulunabilir.³⁷⁴ Dört yılın bitiminde koca araştırmalara rağmen ortaya çıkmamışsa hâkim kadına dört ay on gün³⁷⁵ ölüm iddeti gibi iddet beklemesini söyler. Bu iddetten sonra kadın dilerse başkasıyla evlenebilir.³⁷⁶ Kadının ilk kocadan ayrılması talak olmakla birlikte, hâkim ya da kadından biri herhangi bir talak lafzı zikretmeksizin kadının ikinci kocayla evlenmesiyle ilk kocadan ayrılığı kesinleşmiş olur.³⁷⁷ Ancak koca dört yıl içinde veya kadın iddet beklerken ya da iddet bitiminde kadın evlenmeden dönerse evlilikleri devam eder.³⁷⁸

Mefkûdun malından tahakkuk edecek mehir ise, zifafa girilmiş eş için tam, zifafa girilmemiş eş içinde mehrin yarısı olarak belirlenir.³⁷⁹ Ayrıca mefkûdun malı öldüğü bilinene veya kesin olarak ölmüş olacağı yaşa kadar taksim edilmez.³⁸⁰

Diğer taraftan mefkudun karısı iddet bitiminden sonra bâin talakla ayrılarak³⁸¹ yeniden evlenir ve ilk koca da çıkıp gelirse burada iki durum ortaya çıkar. Birinci durumda ikinci koca kadına zifaf yapmışsa ilk koca kadını kaybetmiş olur. İkinci koca kadını boşamadan veya ölmeden önce ilk koca kadınla evlenemez. İkinci durumda ikinci koca kadına zifaf yapmamışsa bir görüşe göre ilk koca kadına daha layıktır, başka bir görüşe göre ikinci koca kadına daha layıktır. Kadının ilk kocaya döndüğü durumda ise yapılan yeni nikâh akdi iki talak hakkıyla devam eder.³⁸²

Dâruharbde kaybolan bir kimsenin hükmü esirin hükmü gibidir. Bu kimsenin artık yaşayamayacağı bir zaman geçene kadar karısı evlenemez, malı da taksim edilemez.³⁸³

³⁷² Desûkî, *Hâşiye*, II, 479; İbn Arabî, *el-Kabes*, II, 753.

³⁷³ Kayrâvânî, a.g.e., s. 117.

³⁷⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü 'l-Kübrâ*, II, 448; İbn Rüşd, *Bidâyetü 'l-müctehid*, s. 476-477.

³⁷⁵ İbn Cellâb, a.g.e., s. 108.

³⁷⁶ Kayrâvânî, a.g.e., s. 117.

³⁷⁷ İbn Cellâb, a.g.e., s. 108.

³⁷⁸ Kâdî Ebû Muhammed, *et-Telkîn*, s. 311.

³⁷⁹ İbn Cellâb, a.g.e., s. 108.

³⁸⁰ Ak, a.g.e., V, 308.

³⁸¹ Desûkî, *Hâşiye*, II, 479; Karaman, a.g.e., s. 343.

³⁸² İbn Cellâb, a.g.e., s. 108.

³⁸³ Bâcî, *el-Müntakâ*, V, 361-362; Ak, a.g.e., V, 308.

Müslümanların kendi aralarında yaptığı savaşta kaybolan kimsenin hükmüyle ilgili iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre öldüğü kabul edilir, karısı iddet bekler ve malı taksim edilir. İkinci görüşe göre bir sene mefkûda süre verilir, süre bitince karısı iddet bekler ve mefkûdun malı taksim edilir.³⁸⁴ İbn Âşûr da bu ikinci görüşe katılmaktadır.³⁸⁵

Müslümanlarla kâfirler arasında yapılan savaşta kaybolan kimse de meşhur olan görüşe göre esirin hükmündedir.³⁸⁶

Mefkûdun durumu böyle iken yeri bilinen ve düşman tarafından hapsedilen gâib kimsenin de öldüğü veya karısını boşadığı sabit olmadıkça kadın bir başkasıyla evlenemez.³⁸⁷ Ancak ölümlerin yaşandığı bir savaşta kaybolan, kendisinden haber alınamayan koca hakkında hâkim içtihatla bulunabilir. Zann-ı galibine göre kocanın savaşta öldüğüne hükmeden hâkim kadına evlenmesi için izin verebilir.³⁸⁸

³⁸⁴ Bâcî, *el-Müntkâ*, V, 361-362; Ak, a.g.e., V, 308.

³⁸⁵ İbn Âşûr, *Fetâvâ*, s. 358.

³⁸⁶ Ak, a.g.e., V, 308.

³⁸⁷ İbn Cellâb, a.g.e., s. 108.

³⁸⁸ İbn Cellâb, a.g.e., s. 109.

SONUÇ

Endülüs asıllı olan ve Tunus'ta doğup büyüyen İbn Âşûr, ailesinden aldığı ilmî birikimi küçük yaşlarda başlayan aldığı eğitimlerle destekleyerek döneminin yetkin ve çok yönlü âlimlerinden biri haline gelmiştir. Şeyhülislamlık görevinden üniversite rektörlüğüne kadar aldığı ciddi görevlerin yanında eğitim alanında getirdiği yeniliklerle dikkatleri üzerine çeken İbn Âşûr, çok sayıda eser kaleme almış ve yine çeşitli dergilerde onun makaleleri yayımlanmıştır.

Çalışmamızın neticesinde elde ettiğimiz veriler ve İbn Âşûr'un bazı eserlerini yakından inceleme fırsatını bulmuş olmamız bizde, İbn Âşûr'un ciddi bir ilim adamı, mezhep taassubu bulunmayan bir Mâlikî âlimi, ahkâm âyetlerini, onların zâhirini ihmal etmeyen bir bakışla ele alan, bununla birlikte hükümleri hikmetleriyle beraber değerlendiren bir fakih olduğu kanaatini uyandırmıştır.

Özünde bir mukayese çalışması olan bu araştırmamızın neticesini üç grupta ele alabiliriz.

a. İbn Âşûr'un Mâlikî mezhebine bağlı kaldığı hususlar.

İbn Âşûr, talak ehliyeti ve talak salahiyeti ile ilgili görüşlerinde Mâlikî mezhebine bağlı kalmıştır. Talak salahiyetiyle ilgili olarak da bir kadının eşi ile arasındaki muâşeretini ortadan kaldıran ahlak, hayat anlayışı ve yönelimlerdeki farklılıklardan dolayı mahkemeye başvuramayacağını savunmuştur. Ona göre bu tür problemlerde karı-kocanın aralarının düzeltilmesi için hakeme müracaat edilmeli, hatta tahkimden önce güvenilir ve salih kimseler, karı-kocadan zâlim olan tarafı tespit edip aralarını düzeltmeye çalışmalı, aralarının düzeltilmesinden ümitlerini kestikleri takdirde tahkime başvurmalıdırlar.

İbn Âşûr boşanan kadının beklediği üç kuru'u, Mâlikî mezhebinin görüşü gibi üç temizlik dönemi olarak kabul etmiştir.

İrtidat sebebiyle fesih hususunda İbn Âşûr, İmâm Mâlik'in görüşüne bağlı kalıp, irtidat eden kimsenin nikâh bağının kopacağını ve yeniden Müslüman olsa da

diğer amellerinin geri gelmeyeceği gibi nikâh bağının da avdet etmeyeceği görüŖünü benimsemiŖtir.

İbn ÂŖûr, liân, îlâ ve mefkûd konularında da Mâlikî mezhebinin görüŖlerine bağlı kalmıŖtır. Bu konuların hikmetleri üzerinde yaptığı mûlahazalara da konuları içinde deđinilmiŖtir.

Yargı yoluyla tefrik konusunda İbn ÂŖûr'un doğrudan bir görüŖüne rastlayamamıŖ olmakla birlikte, talak salahiyeti bahsinde değinildiği üzere bir kadının hangi durumlarda mahkemeye baŖvuramayacađı ile ilgili olarak İbn ÂŖûr'un Mâlikî mezhebinin görüŖlerine aykırı bir görüŖüne rastlayamadık. Netice itibariyle bu konuda mutabık olduğu kanaatindeyiz.

İbn ÂŖûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr* isimli eserinde, bir anda üç talak veren kimsenin sözüne itibar edilmeyeceğini, tek talakın gerçekteŖeđini söyleyenlerin delilleriyle üç talak gerçekteŖir diyen Mâlikîlerin de içinde bulundukları cumhurun görüŖlerini karŖılaŖtırdıktan sonra tek talakın vaki olması görüŖünü daha isabetli bulmuŖtur. Ancak *Fetâvâ*'sında bu görüŖünün aksine bir mecliste üç talak vermekle üç talakın birden gerçekteŖeđini ve bunun aksine fetva vermenin caiz olmayacağını söylemiŖtir. Hatta dört mezhebin bu görüŖüne aykırı olarak fetva veren kimsenin fetva Ŗartlarını bilmediğini ve onun sözüyle amel edilemeyeceğini de belirtmiŖtir. İbn ÂŖûr'un önce muhalefet edip sonra aynı konuda mezhebin görüŖüyle mutabık kalmasını, bazı âlimlerde görebildiğimiz eski-yeni görüŖ farklılığıyla açıklayabiliriz. Zira İbn ÂŖûr, *et-Tahrîr* isimli eserini telif 1920'de baŖlamıŖtır ve bu görüŖünün yer aldığı ayet eserin ikinci cildinde bulunmaktadır. *Fetâvâ* ise 1938 yılında telif edilip yayınlanmıŖtır. Bu süre zarfında İbn ÂŖûr'un ilk görüŖünden dönmüŖ olması muhtemeldir.

b. İbn ÂŖûr'un Mâlikî mezhebinden ayrıldığı konular.

Mâlikî mezhebinde ric'ate Ŗahit tutmak müstehap iken, İbn ÂŖûr'a göre hem talak hem de ric'ate Ŗahit tutmak vaciptir.

İbn ÂŖûr'a göre muhâla'a yapmak ve muhâla'a bedeli almak ancak kadının kocasını sevmemesi sonucu muaŖeretin bozulması durumunda helal olup, bunun

dışında haramdır. Çünkü o, “Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fidiye vermesinde (mehrinden vazgeçerse) ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın.”³⁸⁹ âyetinde geçen istisnanın açık bir şekilde muhâla'anın şartı olarak zikredildiğini savunarak bu ifadeyi şart olarak kabul etmeyen ve bu durumu muhâla'a çeşitlerinin en yaygını olarak gören cumhur ve Mâlikîlerin âyetin zahirini bırakarak yaptıkları te'vili batıl saymıştır. Muhâla'a bedelinin mehirden fazla olması meselesine gelince, İmam Mâlik bunu haram görmemekle birlikte ahlaka uygun bulmazken İbn Âşûr, âyetin zahir manasından hareketle ruhsat mahallinin sadece verilen mehirle sınırlı olduğu görüşündedir.

İbn Âşûr, Mümtebine 60/10 âyetinden hareketle Müslüman olmuş bir kadın ile kâfir kocasının aralarının ayrılmasının vacip olduğunu söyler. Zira ona göre İslâm, Müslüman olan kadın ile kâfir kocasının nikâh bağına izale etmektedir. İbn Âşûr Mâlikîlerin ileri sürdüğü gibi, kocanın iddet içerisinde Müslüman olup da karısına dönebileceğine dair bir ayrıntıya da -muhtemelen aynı görüşte olduğu için- yer vermemektedir.

c. İbn Âşûr'un Mâlikî mezhebinin görüşlerine bağlı kaldığına veya onlara muhalefet ettiğine dâir herhangi bir veriye ulaşamadığımız konular.

İbn Âşûr'un kaynak olarak kullandığımız eserlerinde talakın tanımına veya onunla ilgili bir görüşüne rastlayamadık.

Talak lafızlarıyla ilgili doğrudan veya dolaylı bir görüşe de ulaşamadık.

Talak konusunda önemli bir yeri olan dil sürçmesi, hezl-şaka, ikrah, cehl, aklın zail olması, hastanın talakı gibi konularda da İbn Âşûr'un mezhebinin görüşlerine bağlı olduğuna veya aksi bir görüşüyle karşılaşamadık.

Akitteki bozukluk sebebiyle fesih de İbn Âşûr'un görüşüne ulaşamadığımız konulardan birisi olmuştur.

Netice itibariyle muhtevası sınırlı olan bu çalışmaya göre Mâlikî âlimlerinden olduğu bilinen İbn Âşûr'un hükümlere delillerle ulaşması, nassları ve Mâlikî

³⁸⁹ ” وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُفِيمَا حُدُودَ اللَّهِ، ” Bakara, 2/229.

mezhebinin görüşlerini arz ettikten sonra kendi görüşlerini delilleri ve hikmetleriyle ortaya koyması, mezhebinden farklı düşündüğü hususlarda açıkça muhalefet etmesi, onun mezhep taassubundan uzak objektif bir bilim adamı olduğunu ortaya çıkılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye fi 'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*, İstanbul, ts, el-Mektebetü'l-Hanefiyye.

Ak, Hâlid Abdurrahman (m. 1991), *Mevsûatü'l-fikhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1413/1993, Dâru'l-Hikme, (I-V).

Bâcî, Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb (ö. 474/1081), *el-Müntekâ Şerhu Muvatta Mâlik*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Ahmet Atâ, Beyrut 1420/1999, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, (I-IX).

Cündî, Halîl b. İshâk el-Mâlikî (ö. 776/1374), *et-Tevzîh fi 'ş-şerhi'l-Muhtasari'l-fer'î li-bni'l-Hâcib*, Kâhire 1429/2008, Dâru Necîbüyeh, (I-IX).

Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf (ö. 816/1413), *Kitâbü't-Ta'rifât*, Beyrut 1990, Mektebetü Lübnan.

Derâvîl, Cemâleddîn, *Mes'eletü'l-hurriyye fi Müdevveneti 'ş-Şeyh Muhammed et-Tâhir b. Âşûr*, Beyrut 2006/1427, Dâru'l-Hâdî.

Derdîr, Ebu'l-Berakât Muhammed b. Ahmed (ö. 1201/1786), *Akrabü'l-mesâlik*, Kanu/Nijerya 1420/2000, Mektebetü Eyyub.

_____, *eş-Şerhu's-Sağîr alâ akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm-ı Mâlik*, Kahire 1119, Dârü'l-Maârif, (I-IV).

_____, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, Mısır, ts.

Desûkî, Şemseddîn Muhammed Arfe (ö. 1230/1815), *Haşiyetü'd-Desûkî ale 'ş-şerhi'l-kebîr*, yy, ts, Dâru'l-ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, (I-IV).

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali (ö. 770/1368), *el-Misbâhu'l-münîr*, Beyrut 1990, Mektebetü Lübnan.

Firuzabâdî, Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, "t-l-k", Beyrut ty, Dâru'l-Âlemi'l-Câmi, (I-IV).

Gazzâlî, Şuayb b. Ahmed b. Muhammed, *Mebâhisü't-teşbih ve't-temsîl fî tefsîri't-tahrîri ve't-tenvîr li-İbn Âşûr*, Mekke 1425, Câmîatü ümmi'l-kurâ.

Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed (1101/1690), *Şerhu muhtasari Halîl*, Mısır h. 1307, Matbaatü'l-Hayriyye, (I-V).

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî (ö. 463/1071), *el-İstizkâr*, Kâhire 1414/1993, Dâru'l-Vağyi, (I-XXX).

_____, *el-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Beyrut 1413/1992, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

İbn Arabî, Ebû Bekir el-Maâfirî (ö. 543/1148), *el-Kabes Fî şerh-i Muvatta-i Mâlik İbn Enes*, nşr. Muhammed Abdullah Velid Kerîm, Beyrut 1992, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, (I-III).

İbn Âşûr, Muhammed Tâhîr (m. 1973), *Fetâvâ'ş-Şeyhi'l-İmâm Muhammed Tâhir b. Âşûr*, nşr. Muhammed b. İbrâhim Bûzğaybe, Dübey 1425/2004, Merkezü Cumati'l-Mâcid Li's-sekâfeti ve't-turâsî.

_____, *Makâsîdü'ş-şerîati'l-İslâmiyye*, nşr. Muhammed et-Tâhir el-Meysâvî, Ürdün 1421/2001, Daru'n-Nefâis.

_____, *Tahkîkât ve Enzâr fî'l-Kur'ân-i ve's-sünne*, Tunus, 1428/2007, Dâru's-Selâm.

_____, Muhammed et-Tâhir (m. 1973), *Tahrîru'l-ma'ne's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-kitâbi'l-mecîd*, Tunus ty, ed-Dâru'l-Cemâhiriyye, (I-XXX).

İbn Cellâb, Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Huseyn b. Hasan b. el-Cellâb (ö. 378/988), *et-Tefri'*, nşr. Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî, Beyrut 1408/1987, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, (I-II).

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî el-Mısırî, *Lisânü'l-Arap*, Beyrut 1410/1990, Daru Sâdir, (I-XV).

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd el-Kurtubî (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-tahsîl ve's-şerh ve't-tevcîh ve't-ta'lîl fî mesâili'l-Müstahrace*, nşr. Muhammed Haccî, Beyrut 1408/ 1988, Darü'l-garbi'l-İslâmî, (I-XX).

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve Nihâyetü'l-muktesid*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz- Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1428/2007, Dâru'k-Kütübü'l-İlmiyye.

İbn Sıddîk, Ebu'l-Feyz Ahmed b. Muhammed el-Gumârî el-Hasenî (ö. 1380/1960), *el-Hidâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Bidâye*, nşr. Adnan Ali Şellâk-Muhammed Selîm İbrâhim Semâra- Yusuf Abdurrahman Maraşlı, Beyrut, 1407/1987, Âlemü'l-Kütüb, (I-VIII).

İbn Şâs, Celâleddîn Abdullah b. Necüm (ö. 616/1219), *'Ikdü'l-cevâhirü's-semîne fî mezhebü âlimi'l-Medîne*, nşr. Muhammed Ebu'l-Ecfân- Abdulhafîz Mansûr, Beyrut 1415/1995, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, (I-III).

Kâdî Ebû Muhammed, Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr el-Mâlikî el-Bağdâdî (ö. 422), *el-İşrâf alâ nüketi mesâili'l-hılâf*, thc. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan âli Selmân, Kâhire 1429/2008, Dâru İbn Affân, (I-VI).

_____, *et-Telkîn fî'l-fikhi'l-Mâlikî*, nşr. Muhammed Sâlis Saîd el-Ğânî, Riyad ty, Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz.

Karâfî, Şihâbuddîn Ahmed b. İdris (ö. 684/1285), *ez-Zehîra*, nşr. Muhammed Haccî, Beyrut 1994, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, (I-XIV).

Mağribî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman (ö. 954), *Mevâhibü'l-Celîl li şerhi muhtasarı Halîl*, Beyrut 1416/ 1995, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, (I-VIII).

Mutarrizî, Ebu'l-Fettâh Nâsurüddîn (ö. 610), *el-Muğrib fî tertîbi'l-Mağrib*, Halep 1399/1979, Mektebetü Üsame b. Zeyd, (I-II).

Sahnûn, İbn Saîd et-Tenûhî (ö. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut 1415/1994, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, (I-IV).

Şernûbî, Abdülmecid b. İbrahim el-Ezherî (ö. 1348), *Takrîbu'l-Meânî alâ metni'r-risâle*, Beyrût 1418/1998, Dâru'l-kKütübü'l-İlmiye.

Tusulî, Ebu'l-Hasan Ali b. Abdüselam (ö. 1258), *el-Behcetü fî şerhi'l-tuhfe*, Beyrut 1998, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, (I-).

Zebîdî, Muhammed Murtaza (ö. 1205), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Mısır 1306, Matbaatü'l-hayriyye, (I-X).

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi el-Edilletühû*, Dimeşk 1985, Dârü'l-Fikir, (I-VIII).

Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf el-Ezherî el-Mâlikî el-Mısırî (ö. 1122), *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm-ı Mâlik*, Beyrut 1411/1990, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, (I-IV).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Enise Demirel	İmza:	
Doğum Yeri:	Karabulut/Akşehir		
Doğum Tarihi:	01.07.1982		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Tuzlukçu Merkez İ.Ö.O.		Tuzlukçu/Konya	1994
Ortaöğretim	Akşehir İ.H.L.		Akşehir/Konya	1997
Lise	Ali Rıza Bahadır İ.H.L.		Karatay/Konya	2002
Lisans	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	İlahiyat	Meram/Konya	2008
Yüksek Lisans				
Becerileri:	Vaaz ve İrşat			

İlgi Alanları:	İlim, Aile, İrşat.
İş Deneyimi:	2010-2013 Kur'an Kursu Öğreticisi
Aldığı Ödüller:	---
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	---
Tel:	05412885999
Adres	Bosna Hersek Mah. Elçibey sk. Huzur stl. 15. Blok A giriş No: 2/12 Selçuklu/KONYA